

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

кафедра дошкільної педагогіки і психології

(теорії і методики дошкільної освіти)

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему

**Формування соціальної компетентності в дітей
старшого дошкільного віку засобом творчої гри**

Спеціальність: 012 Дошкільна освіта

студентки 2 курсу 21 ДО групи

факультету дошкільної освіти

денної форми навчання

Карапузь Т.Г.

Науковий керівник:

Токарник Л.Б.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Глухів - 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ТВОРЧОЇ ГРИ	
1.1. Сутнісна характеристика поняття «соціальна компетентність».....	8
1.2. Проблема формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку в поглядах науковців.....	13
1.3. Особливості формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку в творчій грі.....	20
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ВПЛИВУ ТВОРЧОЇ ГРИ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	
2.1. Виявлення початкового рівня сформованості соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.....	34
2.2. Система роботи з формування соціальної компетентності у дітей експериментальної групи засобом творчої гри.....	46
2.3. Оцінка ефективності впливу творчої гри на формування соціальної компетентності у старших дошкільників.....	54
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема соціалізації підростаючого покоління, починаючи з дошкільного віку, у наш час набуває особливого значення. Кожна дитина народжується для життя серед людей. Навчити її жити в гармонії з оточенням, домовлятися і укладати угоди, радіти спілкуванню з дорослими та однолітками, організовувати продуктивну спільну діяльність, орієнтуватися на норми припустимої та соціально схвалюваної поведінки, здійснювати свідомі вибори, надавати перевагу одним людям і відмовляти у прихильності іншим, виходити з конфліктів з найменшими втратами, поводитися совісно навіть за умови відсутності контролю з боку дорослого – все це вкрай важливо для дошкільника, як особистості, що лише розпочинає свій життєвий шлях.

Означена проблема – одна з найактуальніших у сучасній соціально-педагогічній науці, її вагомість підтверджується державними освітянськими документами, передусім Законом України “Про дошкільну освіту”. У цьому документі підкреслюється, що ключовими концептуальними та ціннісними орієнтирами сучасної дошкільної освіти є соціальний розвиток особистості як суб’єкта культури, її самодетермінація в становленні спільності «дитина» – «соціум» [29].

Базовий компонент дошкільної освіти в Україні привертає увагу педагогів до таких важливих сторін соціального розвитку дошкільника, як його гармонійна адаптація до нових умов життя та соціалізація, яка полягає у засвоєнні ним соціальних вимог і правил для нормального функціонування в соціумі, прийняття норм співжиття в соціальній групі з одночасним збереженням власної індивідуальності [5].

Проблема формування соціальної компетентності особистості соціалізації особистості розглядалася з різних позицій, а саме: з філософської, соціологічної, психологічної, культурологічної, педагогічної. Серед учених, які суттєво вплинули на дослідження загальної проблеми соціалізації, можна назвати Е. Еріксона, Дж. Міда, Т. Парсонса, З. Фрейда та ін. Серед вітчизняних науковців цій проблемі присвятили свої праці Г. Андрєєва, Р. Овчарова, В. Поліщук,

С. Русова, В. Семенов, О. Сухомлинська, В. Сухомлинський, І. Рогальська та інші, які визначили сутність соціалізації, її значення в розвитку особистості.

Вчені А. Капська, Л. Коваль, М. Лукашевич, Л. Міщик, В. Слюсаренко, І. Огородніков, Т. Філонов, С. Харченко у своїх працях охарактеризували процес соціалізації як систему, розробили основи її теорії, дослідили соціально-педагогічну природу соціалізації тощо. Н. Голованова та Н. Лавриненко розробили сучасні концепції соціалізації особистості; В. Абраменкова, І. Бех, Д. Ельконін, О. Павленко розкрили соціально-психологічні основи соціалізації з урахуванням вікових особливостей; Т. Алексеєнко, В. Болгаріна, М. Євтух, Л. Коваль, В. Кузя, А. Капська та ін.). У працях Т. Алексеєнко, В. Болгаріної, М. Євтуха, Л. Коваль, В. Кузя, А. Капської охарактеризовано соціально-педагогічні засади проблеми з урахуванням нової соціокультурної ситуації. Науковці впевнені, що у процесі соціалізації молоде покоління повинно засвоїти не тільки норми, правила суспільства, накопичити соціальний досвід, але й творчо самореалізуватися. Соціалізація особистості дітей старшого дошкільного віку відбувається у процесі активно-перетворюючої діяльності, під час якої діти оволодівають способами практичної діяльності, у них формуються соціальні зв'язки, вони творчо само реалізуються. Такою діяльністю для старших дошкільників є ігрова, яка сприяє оволодінню дітьми соціальними ролями. У творчій грі дошкільнята набувають досвіду спілкування з дорослими та однолітками, кожна зіграна ними роль дозволяє дітям не тільки успішно адаптуватися в суспільстві, але й в подальшому розвитку використовувати набуті знання і уміння.

Однак аналіз стану використання творчої гри в процесі формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку в ЗДО показав, творчі ігри в сучасних ЗДО використовуються не систематично. Головною причиною цього, на нашу думку, є недооцінка вихователями ролі творчої гри у процесі формування соціальної компетентності.

Навіть у наш час наявні ЗДО, які не мають належно створеного ігрового середовища, адже від нього залежить бажання дітей грати у творчі ігри. Не

завжди вихователі проводять роботу з формування в дітей уявлень про навколишнє середовище, ігрових умінь тощо. Хоча від методично правильно організованої творчої гри в дитячому колективі створюється щира, доброзичлива атмосфера співпраці та взаєморозуміння. Під час гри дошкільники складають сюжет для проведення творчої гри, розподіляють обов'язки згідно обраним ролям, приймають спільні рішення, обстоюють свою думку, отримують свій перший соціальний досвід співіснування у суспільстві. Отже, виховні, розвивальні, навчальні можливості творчої гри неоціненні, що підтверджено дослідженнями науковців й методистів Л. Артемової, Н. Мацько, А. Богуш, С. Якименко та інших. Психологи Л. Виготський, Д. Ельконін, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн, О. Павленко та педагоги А. Макаренко, В. Сухомлинський, І. Печенко, С. Матвієнко, М. Лукашевич, Н. Кушнірик заклали теоретичні основи психології та педагогіки гри. Використання творчих ігор процесі соціалізації дошкільників відзначали Л. Артемова, В. Бабійчук, О. Баранівська, Ю. Богінська, В. Вертугіна та інші. Дослідження Є. Аркіна, Д. Ельконіна, О. Запорожця, В. Зеньківського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, І. Сікорського, П. Чамати висвітлили соціальну сутність ігрової діяльності дошкільників.

Враховуючи актуальність, соціальне значення та недостатнє використання творчої гри у процесі формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку темою нашого дослідження обрано: **«Формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку засобом творчої гри»**.

Об'єкт дослідження: процес формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження: творча гра як засіб формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити ефективність використання творчої гри як засобу формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

Завдання дослідження:

1. Проаналізували психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку засобом творчої гри.

2. Визначити критерії та показники рівнів сформованості соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

2. Теоретично розробити та експериментально апробувати систему роботи з використання творчої гри в навчально-виховному процесі ЗДО для формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку.

4. Надати методичні рекомендації вихователям щодо формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку засобом творчої гри.

Гіпотеза: формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку буде відбуватися ефективніше за дотримання таких умов:

- урахування наявного рівня сформованості соціальної компетентності в дітей;
- урахування вікових особливостей дітей старшого дошкільного віку;
- добору цікавих за змістом творчих ігор;
- систематичного і планомірного використання творчих ігор.

Методи дослідження:

теоретичні – аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблематики формування соціальної компетентності дітей у старшого дошкільного віку засобом творчої гри; узагальнення та систематизація інформації про особливості застосування творчих ігор у процесі соціалізації дітей старшого дошкільного віку;

емпіричні – цілеспрямоване спостереження за дошкільниками, анкетування вихователів, бесіда з дітьми та вихователями, педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи), математична обробка отриманих результатів дослідження.

Наукова новизна дослідження: обґрунтовано критерії й показники сформованості соціальної компетентності старших дошкільників. Теоретично розкрито та перевірено у процесі дослідно-експериментальної роботи вплив

сюжетно-рольової гри на формування соціальної компетентності старших дошкільників. Обґрунтовано специфіку формування соціальної компетентності стосовно дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення дослідження: розроблена система роботи з формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку засобом творчої гри. Розроблені методичні рекомендації можуть бути використані в практиці роботи закладів дошкільної освіти, освітньому процесі закладів вищої педагогічної освіти, у процесі післядипломної підготовки фахівців спеціальності 012 «Дошкільна освіта» та перепідготовки педагогічних кадрів, у різних формах методичної роботи з вихователями щодо підвищення рівня їхніх знань з проблеми соціальної компетентності.

Апробація результатів дослідження: Основні положення дослідження представлено у виступах на студентській науково-практичній конференції.

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (... найменування), додатків. Робота містить ... таблиць, ... рисунків, ... додатків. Основний обсяг роботи викладено на ... сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБОМ ТВОРЧОЇ ГРИ

1.1. Сутнісна характеристика поняття «соціальна компетентність»

У наш час у закладах дошкільної освіти значна увага приділяється питанню соціалізації дітей дошкільного віку. Визначимо сутність даного поняття.

Під соціалізацією А. Мудрік розуміє процес, у якому дошкільники усвідомлюють моральні цінності суспільства, його уявлення та моделі загальноприйнятої поведінки, а також ролі, даного суспільства [54]. До дефініцій цього поняття відносяться:

- адаптація людини до умов певного соціального середовища,
- активне проникнення в усі сфери суспільства завдяки активній взаємодії з ним [54].

Проблема соціалізації особистості порушувалася у працях видатних педагогів Ж. Руссо, Ж. Піаже, П. Блонського, Г. Ващенко, С. Русової, В. Сухомлинського, психологів Л. Виготського, О. Леонт'єва, Д. Ельконіна, М. Лісіної, Л. Божович, сучасних дослідників С. Матвієнко, Т. Прищепи, І. Рогальської-Яблонської, О. Шишової та багатьох інших.

Л. Виготський, О. Леонт'єв розробили теорію психічного розвитку дитини дошкільного віку, яка була взята за методологічну основу для з'ясування сутності соціалізації та процесу соціального становлення дітей дошкільного віку.

Психологи Л. Гумовська, С. Курінна, Т. Прищепи, та інші відносять соціалізацію до процесу, в якому дитиною засвоюються правила, цінності, знання, культура – все, що набуло людство за час свого розвитку, в результаті умисних і спонтанних соціальних взаємодій. Науковці вважають, що процес соціалізації не обмежується лише життям у суспільстві [19; 42; 66].

С. Курінна [42] трактує поняття «соціалізація» як процес. У якому формуються основні параметри особистості, а саме: її свідомість, емоції,

здібності тощо). Формування відбувається у процесі навчання і виховання, коли людина засвоює соціальні ролі, в результаті чого стає членом сучасного суспільства.

Для підвищення інтересу сприймання дитиною навколишнього світу необхідно створити спеціальні умови. Вже в перших місяців життя малюка батьки ставлять перед собою задачу цілеспрямовано розвивати слух, рухи, емоції своєї маленької дитини, формувати у ній здатність гармонійного сприймання світу, тобто навчають малюка радіти життю, бачити у ньому прекрасне, виховують уміння долати труднощі життя без зайвого нервового напруження і тривоги [42].

Близько до поняття «соціалізація» поняття «соціальний розвиток».

Т. Кравченко, М. Лукашевич, вважають, що соціалізація, вужче, ніж соціальний розвиток, тому, що під час соціального розвитку дитина зберігає свою своєрідність, вона здана знайти те, що об'єднує її з іншими людьми, усвідомити своє місце в суспільстві [34].

Із вищевикладеного можна зробити такий висновок: щоб соціальний розвиток дошкільника відбувався комплексно, треба так організувати його сприймання навколишнього, щоб він у повному обсязі отримував різну інформацію про оточуючий світ, був здатний гармонійно сприймати і насолоджуватися його красою.

Повнота процесу соціалізації оцінюється соціальною компетентністю, яка оцінюється готовністю дітей старшого дошкільного віку ефективно взаємодіяти з іншими в системі міжособистісних відносин [50].

Соціальна компетентність є невід'ємною частиною поняття «соціальний», яке означає суспільний, належаний суспільству, пов'язаний з життям і відносинами людей у суспільстві [66] та поняття «компетентність», яке означає «знати», «досягати», «вміти», «відповідати».

Визначимо суть поняття «соціальна компетентність».

У Базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку компетентність трактується як інтегральна характеристика розвитку особистості, основним

показником якої є оптимальний для даного віку ступінь сформованості провідної діяльності, будь-яких форм активності та базових якостей [5].

За визначенням Н. Гончарової-Горянської, компетенція – це наперед задана соціальна вимога до освітньої підготовки дошкільника, що необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері. Ознака компетенції – її специфічний предметний характер, який дозволяє визначити пріоритетні сфери формування (освітні галузі, навчальні предмети, змістові лінії) [15].

На думку О. Максимової, компетентність існує в різних формах: як високий рівень умілості; як звичка, спосіб життєдіяльності, захоплення; як підсумок саморозвитку дитини, форма вияву її здібностей та ін. [51].

В. Кузьменко подає таке визначення компетентності дошкільника: це комплексна характеристика особистості, до якої входять усі результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність, ініціативність, самостійність, самооцінка та самоконтроль [8]. Т. Поніманська до перелічених якостей ще додає такі складові компетентності дитини, як незалежність, критичність, оптимізм, уміння доводити розпочате до кінця, брати на себе відповідальність за помилки [41].

Отже, під компетентністю науковці розуміють наявність у дитини певних знань з якоїсь галузі, які вона може успішно використовувати на практиці.

Наприклад, О. Павленко у своїх дослідженнях, наголошує на тому, що дитина старшого дошкільного віку повинна опанувати соціальну, комунікативну, інформаційну та інші компетентності [58].

В. Кузьменко до основних показників сформованості соціальної компетентності відніс [41]:

– уміння дитини орієнтуватися в нових життєвих умовах, тобто визначати первинне і вторинне, безпечне і небезпечне, корисне і шкідливе, приємне і неприємне тощо.

– адаптування у суспільстві, тобто набуття навичок, здібностей, які необхідні для функціонування на належному рівні.

– уміння реалізувати свій потенціал та здібності, захищати власні інтереси тощо.

У науковій літературі поряд з поняттям компетентності є компетенція. Обидва поняття походять із одного джерела: з латинської мови слово «competentia» трактується як узгодженість, відповідність, а «competo» – відповідати, бути здатним, пригідним. М. Гончарова-Горянська запропонувала розділити ці поняття, і використовувати їх паралельно, вкладаючи в них різний смисл. З її точки зору, компетенція це наявність у дитини взаємопов'язаних якостей (знаній, умінь, способів діяльності), які відносяться до певного кола предметів і процесів, вони необхідні для якісної продуктивної діяльності дитини. Під компетентністю вона розуміє, володіння дитиною певною компетенцією, що відображає її власне ставлення до предмета діяльності. Тобто за її визначенням, компетенція – це задана вимога, норма освітньої підготовки дитини, а компетентність – реально сформовані особистісні якості та мінімальний досвід діяльності [15].

Тлумачний словник української мови компетенцію трактує як добру обізнаність із чим-небудь [73]. А енциклопедія освіти – як відчужену від суб'єкта, наперед задану соціальну норму (вимогу) до освітньої підготовки для якісної діяльності в певній сфері. Вона має соціально закріплений результат [28].

Отже, компетенція – це визначений і зрозумілий набір знань, умінь і умінь та навичок, тобто якісна ознака навчання, що проявляється в різних видах діяльності особистості. Компетенція являє собою коло питань, у яких особа має знання, досвід у тій чи іншій галузі

Визначимо сутність основного поняття нашого дослідження – соціальної компетентності. Соціальна компетентність дозволяє людині жити в сучасному суспільстві, пристосовуватися до нових умов, знаходити рішення в різних життєвих ситуаціях [3]. О. Кононко впевнена, що соціальна компетентність повинна розглядатися як чинник, який змінить мету освітнього процесу, спрямує зусилля всіх педагогів на забезпечення кожній дитині сприятливих умов для оволодіння знаннями з різних галузей суспільного життя [4].

Між поняттями «соціальна компетентність» і «соціальний досвід», «обізнаність», існують відмінності, перше зорієнтовано на свідоме накопичення знань, у тому числі і соціальних, і та їх застосування в реальному житті. У цьому сенсі соціальну компетентність можна розуміти як мудрість, досконалість, актуалізація здібностей; тобто вона являє собою єдність розуму, інтуїції та спостережливості дошкільника.

Т. Поніманська подає визначення соціальної компетентності як різноманітні відкриття дитини у світі людей, накопичення навичок соціальної поведінки, готовність сприйняти соціальну інформацію, наявність бажання пізнавати людей і робити для інших добрі справи [64].

На думку О. Шишової, «соціальна компетентність» являє собою інтегральну якість людини, складниками якої є набір емоційних і мотиваційних характеристик і яка проявляється в соціальній активності і гуманістичній спрямованості особистості [80].

За визначенням В. Кузьменко, «соціальна компетентність» дитини – це складна, уніфікована характеристика, сукупність специфічних здібностей, навичок, соціальних знань і вмінь, досвіду, емоційних і ціннісних орієнтацій, особистих переконань, завдяки яким вона може взаємодіяти з суспільством, налагоджувати контакти з іншими людьми, продуктивно виконувати різні соціальні ролі [41].

Як показав аналіз літературних джерел, між науковцями існують різні погляди до визначення поняття «соціальна компетентність». У межах нашого дослідження ми будемо спиратися на визначення С. Матвієнко, яка окреслила, що соціальна компетентність – це система знань дитини про себе і соціальну дійсність, соціальні вміння й навички взаємодії, сценарії поведінки в типових ситуаціях, які дозволяють діяти найкращим чином у певних обставинах. Тобто, сутність соціальної компетентності вона визначає категоріями: «знати» – знання, які необхідно мати особистості для того, щоб застосовувати соціальні технології; *цінності*, які спрямовують використання набутих знань і навичок; «вміти» – можливість особистості вільно і свідомо самовизначатися у внутрішньому

духовному досвіді і в зовнішній соціальній реальності. «*Досягати*» – можливість досягнути поставлені цілі. «*Відповідати*» – здатність людини виконувати свої обов'язки та права на певних соціальних, культурних рівнях [52].

Отже, у цьому пункті ми виявили сутність основних дефініцій нашого дослідження, а саме: «соціалізація», «соціальний розвиток», «компетентність», «компетенція», «соціальна компетентність», вони взаємопов'язані між собою та становлять логічний причинно-наслідковий ряд.

1.2. Проблема формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку в поглядах науковців

Сучасне суспільство потребує фахівців, які здатні приймати самостійні рішення, брати на себе відповідальність, доводити власну думку, а не такі що очікують вказівки, не можуть прийняти самостійне рішення. Але батьки, занадто опікають своїх дітей, ставлять їх у залежність від них, тому вони виростають пасивними, не самостійними. Ось чому важливо, щоб вихователі разом з батьками особливе значення приділяли формуванню соціальної компетентності дітей, адже від цього залежить майбутнє дитини.

Проблему формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку порушували у своїх працях О. Павленко, Т. Поніманська, О. Кононко, М. Гончарова-Горянська, О. Михайлова та ін. Це питання досліджували психологи, філософи, педагоги, соціологи, де вони вивчали різні аспекти, які входять в основу соціальної компетентності: так соціалізацію особистості розглядали І. Рогальська-Яблонська, Т. Кравченко, І. Бех, А. Капська, А.Мудрик; І. Конн, Т. Алексеєнко, соціальну активність вивчали О. Киричук, Н. Пономарчук, соціальну адаптацію досліджували О. Литовченко, Т. Ушакова; структурою соціальної компетентності займалася В. Маслєнікова. Життєву, комунікативну, професійну, трудову, соціальну компетентності досліджували В. Бабійчук, М. Гончарова-Горянська, А. Мудрик, О. Павленко, В.

Кузьменко та інші. Теоретично обґрунтували дефініції «соціальної компетентності» О. Максимова, В. Полонський, Л. Сохань та ін.

У кінці ХХ століття формування соціальної компетентності особистості виокремилася в окремий науковий напрям, причому дослідження науковці починали від дітей дошкільного віку. Психологи Ю. Мелем, К. Рубін, Р. Хінтч, соціологи В. Ядов, А. Корнілова, І. Тетаренко, педагоги Е. Коблянська, І. Песков, В. Кожевников вивчили проблеми соціальної компетенції, описали та дослідили такі феномени як навички взаємодії, соціальна взаємодія, мотивація, готовність до життя, поведінкові сценарії, однак вчені у своїх дослідженнях майже не вживали термін «соціальна компетенція».

Соціальна компетентність має складну структуру. Т. Поніманська у своїх працях довела, що вона охарактеризується:

- пізнавальним компонентом, тобто рівнем і змістом знань дитини про людину (поінформованість);
- ціннісним компонентом (ставленням до людини як до найвищої цінності, повага до життєдіяльності, гідності кожної людини (гуманність));
- емоційним компонентом (інтересом до людей, бажанням спілкуватися з ними, пізнавати їх, прагнути схвалення від інших людей, умінням співчувати, співпрацювати, розумінням емоцій та почуттів інших і керуванням своїх почуттів у процесі спілкування (чуйність);
- оцінним компонентом – умінням об’єктивно оцінювати вчинки людей та їхні взаємини, бути толерантним, справедливо ставитися до людей (справедливість);
- поведінковим компонентом, тобто оволодінням морально-етичними еталонами поведінки та спільної діяльності з іншими людьми, умінням пропонувати, надавати і приймати допомогу, здійсненням моральних вчинків з власного бажання, умінням спілкуватися (моральна активність) [65].

В. Кузьменко пропонує до складників соціальної компетентності старших дошкільників ще додати:

- адаптацію до нових життєвих умов;

- соціалізацію, групову взаємодію;
- статус становлення до авторитету;
- розуміння іншої точки зору;
- регуляцію спільної діяльності;
- розв'язування спірних питань [41].

У праці «Соціальна компетентність як наукова проблема» М. Докторович, виділила 4 компоненти у структурі соціальної компетентності: когнітивно-ціннісний, емоційно-мотиваційний, інтерактивно-комунікативний, поведінково-діяльнісний. До когнітивно-ціннісного вона віднесла характеристику наявних знань, соціальних уявлень, системи цінностей дитини, розуміння соціальної дійсності; емоційно-мотиваційна складова передбачає емоційне ставлення дошкільника до соціальної дійсності, мотиви його діяльності (головну роль відіграють мотиви, їх сформованість; розвиток соціально ціннісних та особистісно значущих мотивів); інтерактивно-комунікативна складова характеризує продуктивну комунікацію з іншими людьми; виконання різних ролей комунікації; поведінково-діялісна складова представляє міру ціннісного ставлення дитини до соціуму через його поведінку та діяльність [24].

Дана структура соціальної компетентності дозволила М. Докторович виокремити основні функції: інформативну, атитюдну, життєво-футурологічну, рефлексивну, комунікативну, діяльні сну. Інформативна функція відповідає за набуті знання про способи діяльності, гуманно-діялісне ставлення до навколишнього середовища, атитюдна функція відображає об'єктивно-ціннісні орієнтації, які спрямовані на соціально-прийнятні форми поведінки та вчинки; рефлексивна функція відповідає за здатність дитини робити самоаналіз та самооцінку; життєво-футурологічна відображає здатність дитини проектувати власні дії, передбачати наслідки своєї поведінки; комунікативна – визначає вміння ефективно взаємодіяти з оточуючими людьми, тваринами; діялісна функція відображає здатність застосовувати набутий досвід на практиці [24].

Т. Кравченко досліджувала основні характеристики процесу соціалізації, до них вона віднесла:

– адаптацію (приспосовування людини до соціального середовища і часткове пристосовування самого середовища до людини);

– соціальну роль (стереотипізована модель поведінки, яка задається соціальною позицією особистості в системі соціальних або міжособистісних відносин);

– соціальний статус (нормативні зразки поведінки у соціальній системі та відповідні права й обов'язки);

– соціальні норми (стандарти діяльності і правила культурної поведінки у суспільстві);

– моральні норми (моральні вимоги до поведінки, які ґрунтуються на прийнятих у суспільстві поглядах на добро і зло);

– соціальні настановлення (суб'єктивні орієнтації на суспільні цінності);

– соціальну поведінку;

– цінності (що саме цінує дитина);

– ціннісні орієнтації (на що спрямований інтерес дитини);

– соціальну свідомість (як дитина відображає соціальну дійсність);

– соціальний досвід (що дитина засвоїла з попереднього розвитку суспільства);

– соціальні відносини (як дитина поводить з представниками певних соціальних груп);

– фактори соціалізації (зовнішні умови, що впливають на дитину в процесі виховання);

– агенти соціалізації (особи, які впливають на формування уявлень дитини, її ціннісні орієнтації);

– способи соціалізації (як дитина взаємодіє з середовищем [34]).

Виділивши основні характеристики, дослідниця наголосила на тому, що, у процесі виховання дошкільників формуються соціально-значущі знання, норми, цінності, форми, поведінка, які і виступають важливою складовою соціалізації дитини [34].

І. Рогальська-Яблонська досліджувала соціалізацію дітей в умовах сучасного освітнього середовища ЗДО, вона дійшла до висновку, що успішна соціалізація дитини залежать від того, наскільки точно вона створила образ світу, заснований на широкому розмаїтті образних уявлень про Світ Природи, Світ Культури, Соціальний Світ Людей, Світ власного «Я» [70]. Дослідниця довела, що дошкільний вік – це такий період розвитку дитинства, в якому закладаються основні риси характеру, формуються моральні цінності, соціальна адаптація, свідомість, поведінка, відбувається усвідомлення свого власного «Я».

У старшому дошкільному віці діти починають пристосовуватися до навколишнього оточення. Процес соціалізації триває все життя людини, але розгортається він послідовно, відповідно психофізіологічного її потенціалу. Т. Кравченко виділила чотири етапи соціалізації особистості [34]:

– перший етап – соціальної адаптації, на якому людина пристосовується до мінливих соціокультурних умов. Адаптація може протікати у активній формі, коли людина активно взаємодіє із соціальним довкіллям, і пасивній, коли людина не намагається впливати на оточення.

– Другий етап – соціальної ідентифікації, характеризується тим, що індивід залучається до системи суспільних відносин, де він повинен усвідомити свою належність до тої чи іншої групи, рольову участь у спільних актах життєактивності, отримати певний соціальний статус.

– На третьому етапі – індивідуалізації, у індивіда формуються ті властивості і риси, які роблять його унікальним, цікавим та корисним для інших.

– На четвертому етапі – персоніфікації, відбувається самовизначення та самоствердження. Своєю поведінкою людина намагається відтворити та перетворити умови життєдіяльності. Цей етап є самим важливим у процесі формування соціальної компетентності, оскільки, як вважає Т. Кравченко, пов'язаний з власними поведінковими вчинковими діями, спрямованими на соціальний розвиток і індивідуальне становлення та самореалізацію.

Л. Артемова нагадує, що у дітей дошкільного віку перша фаза формування соціальної компетентності відбувається у процесі виховання в сім'ї [2]. Дитина

отримує свій першій соціальний досвід, установлюючи зв'язки з рідними та іншими дорослими. У сім'ї малюк спостерігає поведінку батька й матері в неофіційних сімейних стосунках, він спілкується з рідними різного віку, статі, з різним життєвим досвідом; дитина невимушено залучається до суспільного життя. Формуванню у дитини необхідного соціального досвіду сприяють емоційно насичені взаємини між батьками і дітьми, що склалися у сім'ї і які мають особистісний характер.

Друга фаза формування соціальної компетентності у дошкільників, на якій у них формуються початкові соціальні зв'язки з однолітками та новими дорослими, відбувається в закладі дошкільної освіти. Саме десь вона набуває важливий суспільний досвід, отримує основні знання, формує вміння, що необхідні для подальшого життя серед людей, залучається до різних видів діяльності. Тобто, дитячий садок значно розширює коло близьких і далеких людей, які презентують свої суспільні взаємовідносини.

О. Кононко впевнена, що заклад дошкільної освіти, який виконує виховну, консультативну та просвітницьку функції, є тим самим соціальним інститутом, який відповідає за соціалізацію дитини, полегшує процес її входження в широкий світ реальних соціальних відносин, прищеплює навички практичного життя [4]. Важливу роль у цій роботі дослідниця відводить батькам і вихователям дітей. Батьки повинні створити певне виховне середовище, яке відповідає умовам духовності, захисту, раціонального дозування позитивних та негативних переживань, яке дає дитині відчуття впевненості в собі та людях, які її оточують. Дорослий для дитини є носієм знань, умінь, моральних цінностей, і одночасно безпосереднє організує виховний процес.

Базовий компонент дошкільної освіти приділяє значну увагу формуванню соціальної компетентності дитини, а саме: звертає увагу працівників закладів дошкільної освіти на забезпечення фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я дошкільників, розвиток їх особистісних цінностей [5]. У передмові до Базового компонента, записано, що для своєчасного входження дитини в соціум необхідно організувати її взаємодію з іншими людьми, під час якої в дітей

формується вміння узгоджувати свої інтереси, бажання, дії з іншими членами суспільства [5].

Комплексна освітня програма «Дитина в дошкільні роки» поставила перед педагогами головним завданням у процесі формування соціальної компетентності розкрити дитині соціальний світ, допомогти їй усвідомити своє місце в ньому, набути соціальний досвід [22]. Для того щоб реалізувати ці завдання треба задовольнити потребу дитини у самореалізації та потребу знайти своє місце серед людей, оскільки соціалізація – це поступове входження дошкільника у світ соціальних зв'язків. Під час соціалізації забезпечується й індивідуалізація дитини, тому що лише взаємодіючи з соціумом дитина самовизначається в соціумі.

Базовий компонент дошкільної освіти поставив перед педагогами завдання сформувати у дітей старшого дошкільного віку такі соціальні компетенції:

– родинно-побутову. Вона формується у родині, де дитину ознайомлюють з нормами та правилами сімейного співжиття, діти набувають вміння підтримувати доброзичливі, дружні, довірчі стосунки в родинному колі, проявляти співчуття до рідних, любов та повагу до них;

– соціально-комунікативну: у закладі дошкільної освіти діти освоюють різні соціальні ролі знайомих і незнайомих людей, своїх-чужих, дітей-дорослих, жінок-чоловіків, дівчаток-хлопчиків, молодих-літніх тощо; дитина вчиться взаємодіяти з людьми, що знаходяться поруч з нею, узгоджувати свої дії, поведінку з іншими. Також діти навчаються засвоювати морально-етичні норми міжособистісних взаємин, придбають навички та уміння дотримуватися їх під час спілкування. Таким чином дитина починає усвідомлювати своє місце в соціальному середовищі, позитивно сприймає себе; у неї формуються вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим, вона оволодіває різними способами спілкування в різних життєвих ситуаціях [5].

У Базовому компоненті дошкільної освіти визначені умови сформованості соціальної компетенції дітей старшого дошкільного віку: наявність бажання й уміння спілкуватися з іншими людьми, наявність позитивної мотивації у

стосунках з ними, впевненість у собі, здатність керувати різними соціальними ситуаціями та вміння досягати комунікативної цілі. Щоб її досягнути, у дитина повинний бути наявним певний комунікативний досвід, тобто вона повинна вміти взаємодіяти з людьми, що її оточують, вміти спілкувати у групі однолітків, мати навички роботи в колективі, бути здатною брати на себе відповідальність і вміти долати або ухилятися від конфліктів [5].

С. Матвієнко нагадує, що у дитини сформована соціальна компетенція, якщо вона здатна активно проявляти засвоєні нею соціальні норми, правила у різних видах соціальної взаємодії.

Отже, вчені охарактеризували процес соціалізації, виокремили та описали компоненти, складники і функції соціальної компетентності дошкільників. Провівши аналіз наукових праць вітчизняних дослідників, ми дійшли висновку, що соціальна компетентність – це складне інтегративне утворення, яке включає в себе процес адаптації та соціалізації особистості. В процесі соціалізації дитина набуває знання, уміння, навички правила культурної поведінки, вчиться поведженню в соціальному світі. Перша фаза формування соціальної компетентності дитини відбувається у процесі виховання в сім'ї, друга фаза – поза межами родини, зокрема у ЗДО. Базовий компонент визначає соціальні компетенції дошкільника, які спрямовують вихователів на всебічний розвиток дитини, акцентує їх увагу на забезпечення фізичного, психічного та морально-духовного здоров'я дітей, розвиток їх особистісних цінностей.

1.3. Особливості формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку в творчій грі

Протягом дошкільного віку діти пристосовуються до навколишнього соціального середовища, у них відбувається формування етичних, моральних, культурних, фізичних, психічних, духовних аспектів, тому цей період вважається сенситивним періодом для формування соціальної компетентності у старших дошкільників

Формування соціальної компетентності дошкільників відноситься до складних і тривалих процесів. Для того, щоб він відбувався ефективно треба знати вікові особливості дітей старшого дошкільного віку. До таких особливостей Т. Поніманська у своїй роботі виділила:

- перебування дитини-дошкільника як індивіда у віці становлення, дозрівання та розвитку;
- закладаються основи особистої діяльності, ініціативності, відповідальності, особистого становлення;
- самооцінку в цьому періоді визначають наявністю субкультури дитини;
- провідним видом діяльності є ігрова;
- дитина займається специфічними видами діяльності, які відражають головні досягнення дитини у її фізичному, психічному та соціальному розвитку і завжди відповідають інтересам та потребам дитини;
- цей період є сенситивним періодом для формування первинної соціалізації особистості;
- у цьому періоді формуються ціннісне відношення до природи, культури, людей і самого себе, орієнтації на світ людей, розуміються зміст і форм людських відносин;
- важливою передумовою емоційного та практичного пізнання навколишнього середовища та самого себе слугує висока емоційна насиченість усіх сфер життя дошкільника, його цікавість, безпосередність, оптимізм;
- дитина старшого дошкільного віку відрізняється чутливістю до соціально-психологічних механізмів навіювання, наслідування;
- розвинуті інтеріоризаційні та екстеріоризаційні механізми ідентифікації, які дають можливість дитині розвиватися, відображати і реагувати на соціальні очікування суспільства [64].

Важливою складовою у соціалізації дошкільників є розвиток їх *самосвідомості*. Дитина старшого дошкільного віку починає сприймати себе як частину суспільства, Вона вже розуміє свої думки, почуття, емоції, асоціює себе з суспільством, відчуває себе залежною від нього. Тому вихователю треба

збагачувати, розширювати, поглиблювати елементарні уявлення дитини про соціалізацію, допомогти їй співставити власні інтереси з інтересами зовнішнього світу, інтересами інших родичів, близьких, товаришів.

У старших дошкільників вже достатньо знань та ідей, щоб затвердити свій соціальний статус. О. Шишова називає цю позицію первинною соціальною позицією, яка грає важливу роль для нормального розвитку особистості [81].

І. Рогальська впевнена, що успішність соціалізації дитини залежить в значній мірі від дорослого, наскільки він визнає дитину суб'єктом взаємодії з навколишнім середовищем, дозволяє їй проявляти свою суб'єктивність, створює умови для створення образу світу. Образ світу у дитини створюється до кінця старшого дошкільного віку, який складається із різноманітних фантастичних уявлень про Світ Природи, Світу Культури, Соціальний Світ Людей, Світу власного «Я» [67].

М. Докторович виділила наступні складові компоненти у структурі соціальної компетентності:

- *когнітивно-ціннісний*. Він характеризує наявність знань, соціальні уявлення, систему цінностей дитини, її розуміння соціальної реальності;

- *емоційно-мотиваційний* - відражає емоційне ставлення дитини до суспільства та її мотиваційну діяльність. Основна роль у цьому компоненті належить мотивації та її формуванню, розвитку соціально-ціннісних та особисто важливих мотивів;

- *інтерактивно-комунікаційний*. Відражає продуктивну комунікацію з окремими індивідами та групами, дитина виконує різні роли комунікації;

- *поведінково-діяльнісний* представляє міру ставлення особистості до суспільства через поведінку та діяльність [24].

О. Доманюк виділила чотири компоненти, соціалізації дошкільників [25]:

- *компонент комунікації* - містить у себе різні форми, засоби, методи, які допомагають дитині засвоїти мову та мовлення з подальшим їх використанням у різних ситуаціях у процесі спілкування;

- *когнітивний компонент* допомагає дитині отримати знання про навколишній світ, створити систему соціальних уявлень і узагальнених образів про нього. Реалізується цей компонент під час освітньо-виховного процесу в спілкуванні з однолітками, дорослими, але проявляється в ситуаціях самонавчання коли дитина шукає інформацію за власною ініціативою для розширення картини світу;

- *поведінковий компонент* містить різноманітні дії та всі моделі поведінки, за допомогою яких дитина отримує гігієнічні навички, навички у різних формах праці, засвоює різні правила, норми, звичаї, які виробляються в процесі соціального розвитку;

- *ціннісна складова* являє собою ціннісно-орієнтовану систему, що визначає власне відношення дошкільника до цінностей, вироблених суспільством протягом тривалого часу [25].

Т. Поніманська також виокремила компоненти соціальної компетентності дошкільників. З її точки зору *когнітивний компонент* відражає рівень і зміст знань дітей про людину, тобто її проінформованість; *ціннісний компонент* показує набути цінності особистості, повагу до життя, діяльність, гідність, гуманність дитини; *емоційна складова* відражає зацікавленість людьми, бажання спілкуватися з ними, бути схваленим іншими; міру здатності до співчуття, співпраці, розуміння емоцій і почуттів інших і вміння управляти своїми емоціями та почуттями; *оціночна частина* показує можливість дитини до об'єктивного оцінювання дій людей, їх відносин, толерантності, справедливого ставлення до людей; *поведінковий компонент* показує на скільки дитина здатна використовувати набути знання про етичні поведінкові показники та інші види діяльності, як вміють пропонувати, надавати та отримувати допомогу іншим, дотримуватися етичних норм і правил, застосовувати навички спілкування (моральна діяльність) [63].

Думку Т. Поніманської підтримала В. Бабійчук, яка виділила такі елементи соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку:

Когнітивний компонент: виявляє знання дітей про роботу дорослих, її соціальну важливість, необхідність захисту результатів праці; виявляє знання дошкільників про норми, правила життя в суспільстві, які виражаються в поняттях: «можна», «не можна», «погано», «добре», «необхідно» тощо; виявляє розуміння дітьми настрою партнера на вербальному та невербальному рівнях; розуміння про наслідки своїх та чужих дій, їх вплив на емоційний стан інших людей.

Емоційний компонент характеризує відношення дошкільників до емоційного стану однолітків та дорослих; їх здатність до ввічливого поведіння, виявлення чутливості, співчуття, співучасті до навколишніх; характеризує вміння дитини знаходити правильне рішення у разі виникнення конфліктних ситуацій, проблем.

Поведінковий елемент виявляє здатність дитини набувати необхідну інформацію, вміння організувати і вести прості діалоги з дорослими та однолітками, взаємодіяти у системах «дитина-дитина», «дорослий-дитина»; приймати участь у колективних справах, надавати посильну допомогу у спільній роботі з дорослими ; здатність адекватно, спокійно реагувати на виниклі конфліктні ситуації [3].

В. Кузьменко запропонувала такі елементи для визначення соціальної компетентності старших дошкільників: адаптацію до нових умов життя; соціалізацію; групову взаємодію; початок становлення авторитетного статусу; урахування думок інших; організацію спільної діяльності; уміння вирішувати спори [40].

Соціально компетентний дошкільник, вважає А. Богуш, повинний бути емоційно сприйнятливою дитиною, яка має розвинені соціальні почуття. Дитина, у якій низький емоційний рівень, показує низький розвиток чутливості. Якщо батьки та вихователі приділяють незначну увагу соціально-емоційному розвитку своїх вихованців, то наслідками цього можуть бути дитяча помста, ревності, шовінізм, гнівливість, невпевненість, жадібність тощо. Дослідниця також визначила види соціальної компетентності дітей дошкільного віку. Але вона

підкреслила, що перш за все треба визначити якісні характеристики особистості. Дослідниця виділила чотири групи якостей. До першої групивона віднесла якості, що відповідають за розвиток і використання соціальних здібностей дошкільників; до другій групивіднесла якості, що формуються під час групової взаємодії, в результаті якій забезпечується прийняття дитини у групу; до третьої групи дослідниця віднесла властивості, що пов'язані з соціальною поведінкою, позицією особистості; до четвертої групи віднесені якості, які залежать від загальних психологічних та соціально-психологічних особливостей [9]. Ці властивості в дітей старшого дошкільного віку тільки зароджуються, тому при їх вивченні слід враховувати вікові особливості дітей п'яти-шести років.

В. Кузьменко нагадує, що майбутнє старшого дошкільника залежить від того, як він адаптувався до соціального середовища. Показниками соціальної адаптації старших дошкільників до соціуму вона вважає: адаптацію до нових умов життя, соціалізацію, групову взаємодію, статус дитини у групі, здатність розуміти іншу точку зору, регулювати спільну діяльність, вирішувати спільні питання, показники розвиненого спілкування.

Т. Кравченко вказує, що соціальна компетентність дитини-дошкільника вважається сформованою, якщо вона обізнана з базовими знаннями щодо соціальних явищ, подій, людей, відносин, способів їх налагодження; вона цінує, вважає важливим все те, що пов'язане з суспільним життям, зацікавлена у ньому; може назвати словами, вербалізувати основні назви, пов'язані із соціальним життям; поділитися враженнями, що пов'язані з соціальними подіями та людськими відносинами, художніми образами в процесі образотворчої, музичної діяльності, складання оповідань, казок тощо; може встановити взаємозв'язок між соціальною активністю людей та своєю власною, адекватно поводить себе в соціумі; збалансовує особисті та соціальні інтереси [34].

Старші дошкільники вже добре розуміють сімейні відносини, ставлення членів сім'ї один до одного, знають свою родину, розуміють стан і почуття іншої людини завдяки аналізу її зовнішнього вигляду, інтонації, дії. Перелічені якості та здатність дитини запобігати конфліктам і вирішувати їх мирним шляхом

дозволяють використовувати у процесі формування соціальної компетентності ігри.

Л. Виготський вважав дитячу гру важливим засобом формування і тренування навичок, які необхідні для майбутньої діяльності особистості. Він довів значення гри у соціальному розвитку дитини, стверджуючи що саме гра - один із самих ефективних засобів, який сприяє морально-етичному вихованню. Психолог впевнений, що у процесі гри відбувається формування особистості дошкільника, його соціальна компетентність, яскраво проявляються індивідуальні особливості дошкільника тощо. У грі діти контактують між собою, будують свої взаємовідносини, які сприяють засвоєнню морально-етичних норм поведінки [14].

Таким чином, ігрова діяльність сприяє соціалізації дітей завдяки:

- різноманітності предметного змісту ігор (ознайомлює дітей з реальною дійсністю);
- емоційній привабливості (забезпечує мотивацію до позитивної взаємодії з соціумом);
- практичній спрямованості на творчість (сприяє самореалізації дитини);
- досвіду індивідуального проживання різних соціальних ролей;
- навичкам соціально адекватної поведінки [8].

Гра є провідним видом діяльності старших дошкільників тому, що завдяки їй у психіці дитини відбуваються якісні зміни. У цьому віці діти краще усвідомлюють і відтворюють суспільні події, моральні норми та правила, які регулюють взаємовідносини між людьми. Виконуючи прийняті ролі, діти по своєму відтворюють події, взаємовідносини дорослих, підкорюються правилам поведінки, яка відповідає обраної ролі [13].

Режисерські ігри, Д. Ельконін [82] відніс до індивідуальних ігор дитини, оскільки вона сама вигадує сюжет, надає предметам або іграшкам певні характеристики. Діти самостійно керують діями іграшок, не беручи на себе постійної ролі. Ролі в режисерських іграх виконують іграшки, а діти регулюють відносини дійових осіб як режисери. Вагому роль у формуванні соціальної

компетентності старших дошкільників відіграють театралізовані ігри, виховне значення яких полягає в тому, що, вихователь у процесі розподілу ролей впливає на реальну позицію дитини через гру [82].

Виконуючи ролі в іграх літературних творів старші дошкільники намагаються виразно передати особливості рухів, голосу, емоційні стани своїх героїв. Дітям подобається приймати участь у театралізації казок «Ріпка», «Кіт, півень і лисиця», «Колобок» та інших. У творчих іграх діти приміряють на себе різноманітні соціальні ролі, які навчають їх поводитись в різноманітних життєвих ситуаціях. Регулярне проведення творчих ігор збагачує дошкільнят новими враженнями, сприяє формуванню соціальної компетентності, дозволяє набути їм новий соціальний досвід, який є необхідним для їх подальшого розвитку їх особистості.

До творчих ігор відносяться ігри, в яких наявні образи, які містять в собі умовне перетворення навколишнього. Головна ознака, центр творчої гри - уявна ситуація, яку створила дитина замість реальної та виконує певну роль відповідно своїм знанням. У творчій грі ролі створюється уявно, але події відображаються реальні. Дитина уявляє ситуацію, яку спостерігала колись у житті, складає задум гри, реалізує його. Оточуюча дійсність відображається шляхом прийняття на себе певної ролі, але дошкільник наслідує образ не повністю тому що, у його ще недостатньо сформована соціальна компетентність, бракує досвіду. Тому у творчій грі він реальні предмети, дії замінює ігровими, умовними, предметами-замінниками. Наприклад, для нього кубик – це «чашка», полиця – «коник» та ін.

У дітей старшого дошкільного віку починають формуються індивідуальні та колективні ігрові інтереси, які можна спостерігати у емоційно-пізнавальному відношенні до гри або ігрового предмета, прагненні дитини виразити те, що вона пізнала, потребі займатися цією діяльністю.

Н. Кудикіна до показників розвинутого ігрового інтересу віднесла [37]:

- тривалу зацікавленість дошкільника грою: її сюжетом, виконуваними ролями;
- бажання дитини виконувати певну роль у грі;

- наявність улюбленої ролі;
- відсутність бажання закінчити гру;
- активну підготовчу діяльність дошкільника у виготовленні іграшок і атрибутів, пов'язаних з грою;
- наявність бажання поділитися своїми враженнями з однолітками, дорослими після закінчення гри.

Мотивом для проведення творчої гри є прагнення пізнати щось нове, взяти участь у житті дорослих, наявність бажання зводити споруди з різних матеріалів, отримання радості від своїх можливостей, самостійності. Мотиви дітей з часом змінюються, що доведено дослідженнями В. Вертутіної. Вона показала як змінюється мотив вибору гри, коли у старших дошкільників з'являється інтерес до професій дорослих, розуміння значення їх праці.

Педагогічна цінність творчої гри полягає і в тому, що під час гри між дітьми виникають реальні стосунки: вони обговорюють хід гри, обговорюють ролі, з врахуванням набутого власного досвіду.

Під час проведення творчої гри у дітей формуються моральні якості, що суттєво впливають на поведінку дошкільників у повсякденному житті. Одночасно моральні норми і правила, що засвоюються дитиною під час спілкування дітей один з одним і з дорослими, закріплюються в грі.

Творча гра поєднує образотворчу, конструктивну та інші види діяльності, вона не тільки збагачує її, але й виховує у дітей інтерес до праці, турботливе ставлення до інших, сприяє соціалізації дитини.

До складу творчих ігор входять сюжетно-рольові ігри, ігри-драматизації, ігри на теми літературних творів, будівельно-конструктивні ігри.

Визначимо вимоги, необхідні для успішного проведення творчих ігор. Н. Кушнірик запропонувала такі вимоги [43]:

- кожна дитина повинна вміти виконувати різні ролі у грі, сама пропонує одноліткам мінятися ролями;
- при спілкуванні з іншими дітьми у ході гри вживати ввічливі слова – це необхідна умова культури спілкування;

- матеріал для проведення гри повинний бути цікавим і привабливим для дошкільника, розміщений у доступних для них місцях;

- необхідно підтримувати будь-який прояв ініціативи дитини проведення творчої гри.

Але щоб діти виявили ініціативу організувати і провести творчу гру вихователю треба створити певні умови для цього:

- створити належне предметно-ігрове середовище для ігрової діяльності вихованців, забезпечив їх цікавим ігровим матеріалом, іграшками;

- сформувати у дітей початковий соціальний досвід, збагатити їх яскравими позитивними емоціями;

- ознайомити дітей з правилами проведення творчих ігор, з ролями, що виконуються в цих іграх;

- навчити дітей спілкуванню з однолітками: бути з ними уважними, чуйними, тактовними [15].

На першому етапі керівництва ігровою діяльністю вихователь збагачує враження вихованців, ознайомлюючи їх із суспільними явищами, потім поглиблює і розвиває уявлення за допомогою іграшок та замінників. На другому етапі педагог підбирає зміст гри таким чином, щоб дошкільники набули нові знання, отримали поняття про моральні якості, категорії, розвинули самостійність за допомогою виконання обраних ролей, у процесі спілкування з вихователем.

Зміст творчої гри розкривається завдяки виконанню обраних ролей. Звичайно дошкільники виконують роль знайомих їм дорослих, імітують його дії, поведінку. На передній план у творчих іграх старші дошкільники висувають взаємовідносини між людьми, зміст їх діяльності. Виконуючи роль дошкільник дотримується обговорених правил поведінки, які самообмежують, самовизначають її. Отже, для виконання певної ролі дошкільник спочатку засвоює поведінку певної діючої особи, потім усвідомлено розрізняє себе і персонажа, роль якого він виконує. Діти у творчих іграх діють від свого імені та імені обраного персонажу, цим самим вони виокремлюють себе серед інших.

Ігрові і реальні стосунки дітей тісно пов'язані, але не тотожні. Так, дитина може виконувати роль високоморального персонажа, але сама у реальному житті поводитися не завжди морально.

Ефективним засобом формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку, на думку О. Друзьяк, слугують колективні творчі ігри, які є ефективним засобом, який допомагає розвинути у них відчуття партнерства і правильної взаємодії. У сюжетно-рольових та театральних іграх розгортаються різноманітні сюжетні лінії, розігруються різнохарактерні ролі, завдяки чому діти набувають досвід вживання в образи, які відрізняються один від одного.

Творчі ігри виконують такі функції [26]:

- задовольняють емоційні потреби дошкільників;
- обумовлюють добровільне виконання дітьми правил, передбачених обраною роллю;
- дають педагогу можливість без примусу досягти поставлених освітніх цілей.

Колективна творча ігрова діяльність буде ефективною у процесі формування соціальної компетентності за умови правильного і цілеспрямованого керівництва з боку вихователя на всіх етапах гри. Вихователь забезпечує успіх дітей у спільній ігровій діяльності, створює ситуації, які спонукають вихованців до взаємодопомоги, співпраці, забезпечує єдність формування знань, почуттів та поведінки дітей. У разі дотримання цих умов у дошкільників будуть формуватися та закріплюватися моральні норми поведінки, нормалізуватися міжособистісні взаємовідносини тощо.

Для підвищення рівня сформованості соціальної компетентності старших дошкільників бажано використовувати комплекс колективних творчих ігор, у який входять сюжетно-рольові ігри, театральні ігри, ігри-заняття.

Використання сюжетно-рольових ігор у процесі соціалізації дитини дає вихователю можливість розширити й поглибити знання дітей про взаємини з однолітками й дорослими, про норми поведінки, вплинути на їх емоційну сферу, створити умови для плідної співпраці дітей у процесі колективної творчої

діяльності. Ефективному формуванню соціальної компетентності сприяє гра «Школа», яка спрямовує старших дошкільників на формування внутрішньої позиції Я-школяр.

Сюжетно-рольові ігри будуть найбільш ефективні якщо ролі будуть розподілені оптимально, враховано бажання дітей і дотриманий принцип черговості виконання ролі.

Формуванню в старших дошкільників адекватної самооцінки й рівня домагань, їх емоційному розвитку сприяють театральні ігри. У театральних іграх дошкільнята усвідомлюють відчуття, настрої улюблених персонажів, усвідомлюють причини їх поведінки. Також завдяки театралізованим іграм у дітей розвиваються комунікативні навички, оскільки основою колективної гри є спілкування. Крім того театралізовані ігри сприяють самовираженню дошкільників: нерішучі, чутливі, нетовариські, скуті в рухах дошкільнята розкріпачуються, проявляють ініціативу у спілкуванні, беруть участь в обговореннях. Дитина, яка схильна до домінування, привчається враховувати бажання своїх однолітків, пристосовуватися до загальних правил тощо.

Ігри-заняття педагог організовує з метою розвитку взаємовідносин між дітьми і дорослими. Ігри-заняття впливають на свідомість, почуття та поведінку старших дошкільників для того, щоб виховати в них довіру до педагога, бажання співпрацювати з ним, готовність обговорювати результати своєї діяльності. Для того, щоб ігри-заняття проходили ефективно, треба забезпечити максимальне включення дітей у спільну з вихователем діяльність, яка заснована на взаємному емоційному контакті й активному спілкуванні.

Отже, проблема соціалізації, входження дітей в суспільство – одна з найважливіших у системі дошкільної освіти. Сформовані у старших дошкільників перші навички соціалізації вимагають від них вміння вступати в контакт з іншими, наслідувати і відтворювати моральні норми та моделі поведінки. Виявлено, що формування соціальної компетентності у старших дошкільників буде найбільш ефективним за умови використання творчих ігор, які сприяють формуванню типових навичок соціальної поведінки та системи

цінностей дитини. У творчих іграх діти-дошкільники розвиваються як особистості, у них формуються необхідні уміння і навички, які сприяють їх адаптації у суспільстві, побудові відносин з іншими людьми. Для успішної організації творчих ігор необхідно дотримуватися певних вимог до організації і проведення гри, створити належні умови для їх проведення.

Висновки до 1 розділу

Аналіз літературних джерел дозволив розкрити теоретико-методичні засади розвитку соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку; виявити сутність понять «компетентність», «соціальна компетентність» з точок зору психологів, педагогів. З педагогічної точки зору під компетентністю розуміються якості особистості, що володіє певними знаннями в якійсь галузі та вміє їх застосувати на практиці для забезпечення успішної діяльності. З психологічної точки зору соціальна компетентність – система знань про себе і соціальну дійсність, соціальні вміння й навички взаємодії, сценарії поведінки в типових ситуаціях, що дозволяють діяти найкращим чином у певних обставинах.

Встановлено, що до структури соціальної компетентності входить три компоненти: когнітивний (знання дошкільників про соціальну дійсність), емоційний (емоційна реакція дошкільнят на свої вчинки та вчинки інших), поведінковий (вміння дітей використовувати набуті знання на практиці: комунікативні вміння, здатність уникати конфліктних ситуацій тощо).

З'ясовано, що ефективним засобом формування соціальної компетентності є творчі ігри: сюжетно-рольові, театралізовані, режисерські тощо. Кожна гра сприяє соціалізації дитини, формує типові навички соціальної поведінки, систему цінностей дитини.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ВПЛИВУ ТВОРЧОЇ ГРИ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Виявлення початкового рівня сформованості соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку

З метою перевірки впливу творчої гри на формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку нами був організований і проведений експеримент на базі ЗДО «Ромашка» м. Глухова Сумської області, який охоплював по 25 дітей в експериментальній і контрольній групах (Додаток А).

Експериментальне дослідження ми проводили у три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний. Метою констатувального етапу дослідження було виявлення рівнів сформованості соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. На другому, формувальному етапі, була проведена система роботи з вихователями, дітьми експериментальної групи з використанням творчих ігор. На третьому етапі дослідження було проведено контрольне діагностування з метою виявлення ефективності запропонованої нами системи роботи.

Для з'ясування рівнів сформованості соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку ми визначили критерії, показники, рівні сформованості соціальної компетенції, підібрали діагностичний матеріал. Виходячи із завдань Базового компонента дошкільної освіти та освітньої програми «Дитина» для виявлення рівнів сформованості соціальної компетентності нами були обрані наступні критерії: емоційний, когнітивний, мотиваційний, поведінковий з показниками:

Емоційний критерій:

1. Позитивне ставлення дітей до занять, діяльності;
2. Ініціативність, активність в творчих іграх;
3. Позитивне ставлення до партнерів по грі;

Когнітивний критерій:

1. Обізнаність щодо елементарних соціальних норм;
2. Уміння використовувати набуті знання в життєвих ситуаціях;
3. Здатність до аналізу ситуацій та багатоваріантного розв'язання проблем.

Мотиваційний критерій:

1. Наявність прагнень і бажань брати участь у різноманітних спільних заходах, в іграх з однолітками;
2. Інші форми організації життєдіяльності дітей, які мають соціалізуючий потенціал;
3. Виражене бажання якомога краще організувати власну або спільну діяльність;
4. Прояв інтересу до нових предметів предметного середовища як до об'єктів майбутньої діяльності.

Поведінковий критерій

1. Виваженість і конструктивність дій в творчих іграх з однолітками та дорослими;
2. Вміння не сваритися, спокійно реагувати під час ігрової діяльності, в конфліктних ситуаціях.

Для визначення кожного показника були підбрані діагностичні методики критерії, показники та методики для їх визначення подані у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Критерії, показники та методики діагностики рівня сформованості соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку

<i>Критерій</i>	<i>Показники</i>	<i>Методики</i>
емоційний	<ul style="list-style-type: none"> – позитивне ставлення дітей до занять, діяльності; – позитивне ставлення до партнерів по грі; – почуття емпатії та здатність виявляти співпереживання до інших. 	<p>Спостереження за дітьми під час проведення занять</p> <p>Спостереження за дітьми під час проведення гри</p> <p>Сюжетно-рольова гра «Лікарня»</p>

Когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> – обізнаність щодо елементарних соціальних норм ; – уміння використовувати набуті знання в життєвих ситуаціях; – здатність до аналізу ситуацій та багатоваріантного розв’язання проблем 	<p>Аналіз твору В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти» Бесіда а прочитаним твором</p> <p>Бесіда а прочитаним твором</p>
Мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> – наявність прагнень і бажань брати участь у різноманітних спільних заходах, в іграх з однолітками; – наявність пізнавальних мотивів діяльності; – виражене бажання якомога краще організувати власну або спільну діяльність; – прояв інтересу до нових предметів предметного середовища як до об’єктів майбутньої діяльності. 	<p>Сюжетно-рольова гра «Школа»</p> <p>Ігрова ситуація «Послухай казку» Спостереження за процесом організації гри «Школа»</p> <p>Спостереження за процесом організації гри «Школа»</p>
Поведінковий	<ul style="list-style-type: none"> – виваженість і конструктивність дій в творчих іграх з однолітками та дорослими; – вміння не сваритися, спокійно реагувати; – наявність усіх необхідних умінь повномірною включення в різні види діяльності. 	<p>Спостереження за дітьми в ігровій діяльності</p> <p>Конфліктна ситуація «Як би ти вчинив?» Спостереження за дітьми в ігровій діяльності</p>

Для кількісної оцінки результатів дослідження були визначені три рівні сформованості соціокультурної компетентності: високий, середній, низький.

Високий рівень соціальної компетентності має дитина, яка яскраво виявляє позитивне ставлення до занять, діяльності, проявляє ініціативність, активність у

творчих іграх, позитивно ставиться до партнерів по грі; дитина добре обізнана щодо елементарних соціальних норм, уміє використовувати набуті знання в життєвих ситуаціях, здатна до аналізу ситуацій та багатоваріантного розв'язання проблем; у дитини наявні прагнення і бажання брати участь у різноманітних спільних заходах, в іграх з однолітками; яскраво виражене бажання якомога краще організувати власну або спільну діяльність, проявляє жвавий інтерес до нових предметів предметного середовища як до об'єктів майбутньої діяльності; дитина виявляє виваженість і конструктивність дій в творчих іграх з однолітками та дорослими; спокійно реагує в конфліктних ситуаціях, вміє не сваритися, з легкістю включається у різні види діяльності.

Середній рівень соціальної компетентності має дитина, яка недостатньо проявляє позитивне ставлення до занять, діяльності, недостатньо ініціативна та активна у творчих іграх, може посваритися з партнерами по грі; дитина обізнана з елементарними соціальними нормами, але не завжди їх дотримується, епізодично використовує набуті знання в життєвих ситуаціях, не завжди здатна проаналізувати ситуації та запропонувати багатоваріантне розв'язання проблем; у дитини іноді виникає прагнення і бажання взяти участь у різноманітних спільних заходах, в іграх з однолітками; не може організувати власну або спільну діяльність, проявляє епізодичний інтерес до нових предметів предметного середовища як до об'єктів майбутньої діяльності; дитина виявляє виваженість і конструктивність дій в творчих іграх з однолітками та дорослими; спокійно реагує в конфліктних ситуаціях, вміє не сваритися, для включення у різні види діяльності треба прикласти незначні зусилля.

Низький рівень соціальної компетентності має дитина, яка байдуже ставиться до занять, до діяльності, не проявляє ініціативності та активності у творчих іграх, свариться з партнерами по грі; дитина фрагментарно обізнана з елементарними соціальними нормами, але не дотримується їх, не може використовувати набуті знання в життєвих ситуаціях, не може проаналізувати ситуації та запропонувати багатоваріантне розв'язання проблем; уникає від участі у різноманітних спільних заходах, в іграх з однолітками; не може

організувати власну або спільну діяльність, не проявляє інтересу до нових предметів предметного середовища як до об'єктів майбутньої діяльності; не виявляє виваженості і конструктивності дій в творчих іграх з однолітками та дорослими; не вміє не сваритися, для включення у різні види діяльності треба прикласти значні зусилля.

Діагностичний матеріал для виявлення рівня сформованості соціальної компетентності за когнітивним критерієм поданий у додатку Б, за емоційним критерієм – у додатку В, за мотиваційним критерієм – у додатку Д, За поведінковим критерієм – у додатку Е.

Повну, правильну, самостійну відповідь дошкільника ми оцінювали 3 балами, що відповідає високому рівню; правильну відповідь, але з незначною допомогою дорослого ми оцінювали 2 балами, що відповідає середньому рівню, і відповідь зі значною допомогою дорослого, або неправильну – 1 балом, що відповідає низькому рівню. Тоді за когнітивним, емоційним, поведінковим критеріями високий рівень мала дитина, яка набрала 7-9 балів середній – 4-6 балів, низький – 0-3 бали. За мотиваційним критерієм високий рівень мала дитина, яка набрала 10-12 балів, середній – 5-9 балів, низький – 0-4 бали.

В кінцевому підсумку високий рівень сформованості соціальної компетентності мала дитина, яка набрала 8-10 балів, середній – 5-7 балів, низький – 0-4 бали..

На першому кроці констатувального етапу дослідження нами було проведено анкетування вихователів з метою з'ясування засобів формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку, зокрема чи надають увагу вихователі обладнанню ігрового середовища, чи використовують вони у процесі формування соціальної компетентності творчі ігри тощо. В анкетуванні взяло участь 20 вихователів ЗДО «Ромашка»

Проаналізуємо відповіді вихователів. Педагогічний стаж роботи вихователів у середньому складає від 1 років до 40. Аналіз відповідей на перші два запитання анкети засвідчив, що 100% вихователів добре розуміють сутність поняття «соціальна компетентність» та показники її сформованості у дітей

старшого дошкільного віку. Серед засобів формування соціальної компетентності 80% педагогів використовують твори В. Сухомлинського, 40% – педагогів ігрову діяльність, 20% – екскурсії, 30% – бесіди. Отже, ігрову діяльність з даною метою використовують 40% вихователів, але організують ігрову діяльність несистематично та дуже рідко – 1-2 рази на місяць. Із аналізу відповідей на запитання щодо організації ігрового середовища то ми з'ясували що 40% вихователів систематично стежать за поповненням ігрового середовища новими іграшками, 20% – іноді приділяють увагу ігровому середовищу, 30% педагогів цю функцію перенаправило і на керівників ЗДО.

На запитання щодо формування у дошкільників уміння вступати в контакт з іншими, будувати безконфліктні взаємини з однолітками у грі, 30% вихователів надає перевагу обговоренню сюжетних картинок, конфліктним ситуаціям «Як ти вчиниш» – 40% педагогів, 50% – бесідам за дитячими творами, з обговоренням поведінки їх персонажів, 40% педагогів спостерігають за дітьми у ігровій діяльності з наступним з наступним корегуванням їх поведінки.

Відповіді на наступне запитання показали, що вихователі приділяють увагу формуванню у вихованців позитивного емоційного ставлення до добрих вчинків, а саме: що 70% педагогів надають перевагу казкам В. Сухомлинського, 40% – ігровій вправі «Продовж речення...», 50% – ситуаційним картинкам, 60% – проблемним ситуаціям.

Із відповідей на наступне запитання ми з'ясували, що всі вихователі (100%) залучають дітей до ігрової діяльності в предметно-розвивальному середовищі, на майданчику ЗДО. Вихователі спочатку проводять підготовчу роботу: готують костюми (маски), проводять бесіди з дітьми щодо змісту гри, розподіляють ролі, обговорюють рольові дії персонажів гри.

Для виховання в дітей позитивного ставлення до партнера в грі 100% вихователів використовують проблемні ситуації, проводять бесіди про дружбу та взаємодопомогу, читають дитячі твори відповідного змісту. Отже, вихователя у достатній мірі ознайомлені із засобами виховання позитивного ставлення до партнера у процесі ігрової діяльності.

Із відповідей на анкети ми дізналися, що 100% вихователів вважають творчі ігри ефективним засобом формування соціальної компетентності, але із-за затрати значного часу на їх підготовку, 60% вихователів використовують 1-2 рази на місяць. 30% – «постійно». 20% педагогів пропонують дітям самостійно грати у творчі ігри у процесі ігрової діяльності.

Таким чином, анкетування вихователів виявило значну увагу вихователів до проблеми формування соціальної компетентності в дітей старшого дошкільного віку. 40% вихователів використовують творчі ігри з метою формування соціальної компетентності у старших дошкільників постійно, 60% – епізодично.

Спостереження за роботою вихователів показало, що вони організують з вихованцями такі творчі ігри: «Школа», «Магазин», «Лікарня», «Аптека», «Перукарня», «Кухня», «Зоопарк», «День народження ляльки». В процесі ігрової діяльності діти більш-менш самостійно розподіляють ролі, намагаються контролювати свою поведінку. Вихователь звертає увагу на характер відношень між дітьми.

Спостереження показало, що вихователі у процесі формування соціальної компетентності вихованців використовують такі методичні прийоми як ігри в парах, скажи добре слово сусіду, побажай другу щось хороше. У процесі організації рухової діяльності дошкільників педагог використовує гру в парах або групі, де навчає дітей узгоджувати свої дії. Крім сюжетно-рольових ігор, вихователі організують і проводять інший вид творчих ігор – театралізовані вистави, в яких діти виконують різні ролі, а взаємодіють між собою, навчаються враховувати думки і почуття своїх однолітків. Але спостереження і аналіз планів показали, що вихователі використовують творчі ігри у процесі формування соціальної компетентності дошкільнят епізодично, не систематично – один раз на місяць, що враховуючи вікові особливості дітей, недостатньо.

Під час проведення освітньо-виховного процесу вихователі залучають дітей до:

– ігрової діяльності (дидактичні ігри, конструкторсько-будівельні, сюжетно-рольові ігри, театралізовані вистави);

– навчально-пізнавальної діяльності (заняття, індивідуальна та гурткова робота, досліди тощо);

– трудової діяльності (чергування в групі, куточку природи, доручення, допомога нянечки по кухні, помічнику вихователя в роздачі дидактичного матеріалу на заняття тощо);

– художньої діяльності (заняття з малювання, аплікації, художньої праці, проведення розваг, свят тощо);

– комунікативно-мовленнєвої діяльності (бесіди за прочитаним твором, спілкування з дітьми протягом дня, розмови на особисті теми і т.п.).

У процесі самостійної діяльності вихователі ненав'язливо допомагають обрати дитині той вид діяльності, який відповідає її настрою, індивідуальним особливостям, допомагає порадами, стежить, щоб дитина займалася різними видами діяльності. Вихователі стежать щоб діти набували різний соціальний досвід під час ігрової діяльності.

Отже, спостереження за роботою вихователів показало, що вони не в достатній мірі використовують творчі ігри у процесі формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Наступним кроком нашого дослідження було діагностування рівнів сформованості соціальної компетентності дітей експериментальної та контрольної груп.

Рівні сформованості соціальної компетентності за когнітивним критерієм ми провели за допомогою аналізу твору В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти» та проведенням бесіди з дітьми (таблиці 2.2., 2.3, додаток К). Результати дослідження а даним критерієм показали, що біля 50% дітей з ЕГ та 55% з КГ виявили співчуття сліпої дівчинки, її фізичного стану, який не дозволяє їй гратися з однолітками у різні ігри, отримувати радощі життя. Діти говорили про те, що Сергійко спочатку не зрозумів що дівчинка хвора і образив її (Віка Т., Аня К.), хоча він це повинний був побачити і запропонувати дівчинці допомогу, а не ображати її (Деніс М., Аня З., Влада О.). Аналізуючи твір біля 50% дітей виявили почуття емпатії та співпереживання до інших, показали знання норм

моральної поведінки та спілкування з дітьми, які мають вади у фізичному розвитку.

Спостереження за дітьми на заняттях показало, що 36% дітей ЕГ та 44% – КГ вміють використовувати набуті знання у своїй діяльності (Маша Ш., Альоша І., Аня З., Даша Х) із захопленням розповідають про свою майбутню навчальну діяльність, які речі треба придбати для школи, в процесі організації ігрової діяльності вони використовують ці знання. Вони знають, що треба робити, щоб звернути увагу вчителя, як попроситися вийти з класу, як вести себе на перервах тощо. Але є діти, які не вміють використовувати набуті знання в різних видах діяльності (Саша Н., Соня К., Настя Ч., Поліна С.), вони постійно звертаються за порадою до своїх однолітків, слабо ознайомлені зі своєю майбутньою діяльністю школяра, з правилами поведінки на уроках, перервах, не можуть запропонувати декілька варіантів розв'язання проблем, наприклад, як привернути увагу вчителя на уроці. Це можна пояснити недостатнім використанням творчих ігор у процесі соціалізації старших дошкільників.

Рівні сформованості соціальної компетентності за емоційним критерієм ми провели за допомогою сюжетно-рольової гри «Лікарня» та спостережень за ігровою діяльністю дітей та на заняттях. Показниками сформованості соціальної компетентності за даним критерієм були позитивне ставлення дітей до занять, різних видів діяльності, партнерів по грі, прояв почуття емпатії та здатність виявляти співпереживання до інших (таблиці 2.4., 2.5 додаток К). Діагностування показало, що 36% дітей ЕГ та 40% дітей КГ були занепокоєні станом хворого ведмедика, співпереживали йому, пропонували свою допомогу, намагалися зменшити болі у животику шляхом прогладжування. 44% дітей ЕГ та 40% дітей КГ зробили зауваження ведмедику, що фрукти та овочі треба мити перед вживанням, по 20% дітей ЕГ та КГ не проявили почуттів емпатії, вони подивились на ведмедика і продовжили гратися, пояснив свої дії тим, що ведмедик іграшковий і він не відчуває болі або він сам винний у тому, що захворів.

Спостереження за дітьми показало, що 36% дітей ЕГ та 32% – КГ не виявляють позитивного ставлення до партнерів по грі, вони часто сваряться із-за іграшок, із-за ролей, ображають один одного, скаржаться вихователю тощо. На заняттях ці діти не виявляють ініціативи, їх не цікавить розповідь вихователя, вони не задають запитань вихователю. 48% дітей КГ та 44% дітей ЕГ дотримуються правил поведінки на заняттях і в ігровій діяльності, вони доброзичливо ставляться до однолітків, допомагають один одному: діляться іграшками (Микита К., Аня К., Дима М., Яна З.), допомагають побудувати конструкцію (Денис К., Сергій П.), діляться олівцями на заняттях з малювання (Марія Х., Кіра Ч., Марина Ш.). Отже, результати дослідження соціокультурної компетентності за емоційним критерієм показало, що значна кількість дітей (36% дітей ЕГ та 32% – КГ) не виявляють позитивного ставлення до однолітків, не співчують іншим.

Результати дослідження за мотиваційним критерієм подані у таблицях 2.6, 2.7 (додаток К). Для отримання результатів нами були використані сюжетно-рольова гра школа, спостереження за дітьми, ігрова ситуація «Послухай казку», бесіда щодо кращої організації гри. Сюжетно-рольова гра «Школа» показала, що у 44% дітей КГ та 40% дітей ЕГ мають бажання брати участь у спільних іграх, вони з цікавістю виконували роботу «учня»: рахували, читали казки, писали палички. Решта дітей займалися конструюванням, малюванням. Як бачимо, більшість майбутніх школярів не продемонстрували у сюжетно-рольовій грі достатню кількість набутих навичок навчальної діяльності. Друга методика показала, що у дітей ігрові мотиви переважають над пізнавальними.

Результати дослідження за поведінковим критерієм подані у додатку К в таблицях 2.8, 2.9. Конфліктна ситуація «Як би ти вчинив» показала, що 52% дітей ЕГ та 48% – КГ не проявляють виваженості і конструктивності в творчих іграх, не мають відповідних умінь включатися у різні види діяльності.

Узагальнені результати дослідження на констатувальному етапі подані в таблицях 2.10, 2.11.

Рівні сформованості соціальної компетентності дітей КГ на констатувальному етапі дослідження

КГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Когнітивний	8	32	14	56	3	12
Емоційний	8	32	12	48	5	20
Мотиваційний	7	28	12	48	6	24
Поведінково- діяльнісний	6	24	11	44	8	32

Як бачимо в дітей контрольної групи найкраще сформований когнітивний критерій, на низькому рівні він у 12% респондентів, найгірше сформований поведінковий: 32% дітей показало низький рівень сформованості соціальної компетентності. Діти не завжди дотримуються норм і правил культурної поведінки, їм важко вступати у спілкування з іншими людьми, будувати безконфліктні взаємовідносини під час ігрової діяльності.

Таблиця 2.11

Рівні сформованості соціальної компетентності дітей ЕГ на констатувальному етапі дослідження

ЕГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Когнітивний	8	32	12	48	5	20
Емоційний	6	24	14	52	8	32
Мотиваційний	5	20	12	48	8	32
Поведінково-діяльнісний	7	28	10	40	8	32

Як бачимо у дітей експериментальної групи ситуація майже така як і в контрольній групі: у них найгірше сформований поведінково-діяльнісний (32% дітей перебуває на низькому рівні), найкраще – когнітивний (20% дітей перебуває на низькому рівні). Діти ЕГ мають знання щодо культури поведінки у соціумі, але не завжди їх використовують у повсякденному житті, не завжди яскраво проявляють емоції щодо добрих вчинків.

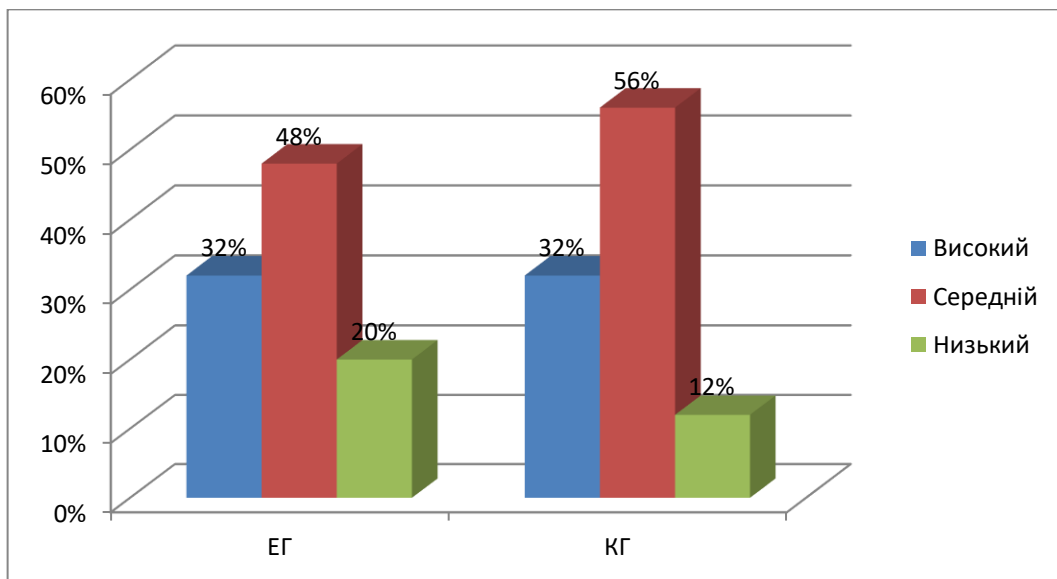

Рис. 2.2. Порівняння рівнів сформованості соціальної компетентності в ЕГ та КГ за когнітивним критерієм на констатувальному етапі дослідження

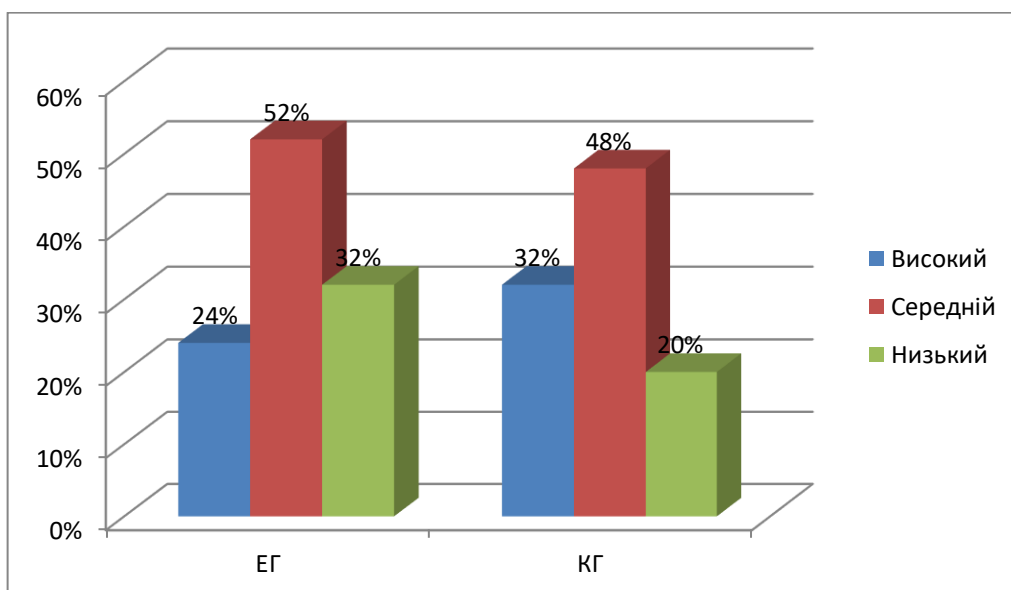

Рис. 2.1. Порівняння рівнів сформованості соціальної компетентності в ЕГ та КГ за емоційним критерієм на констатувальному етапі дослідження

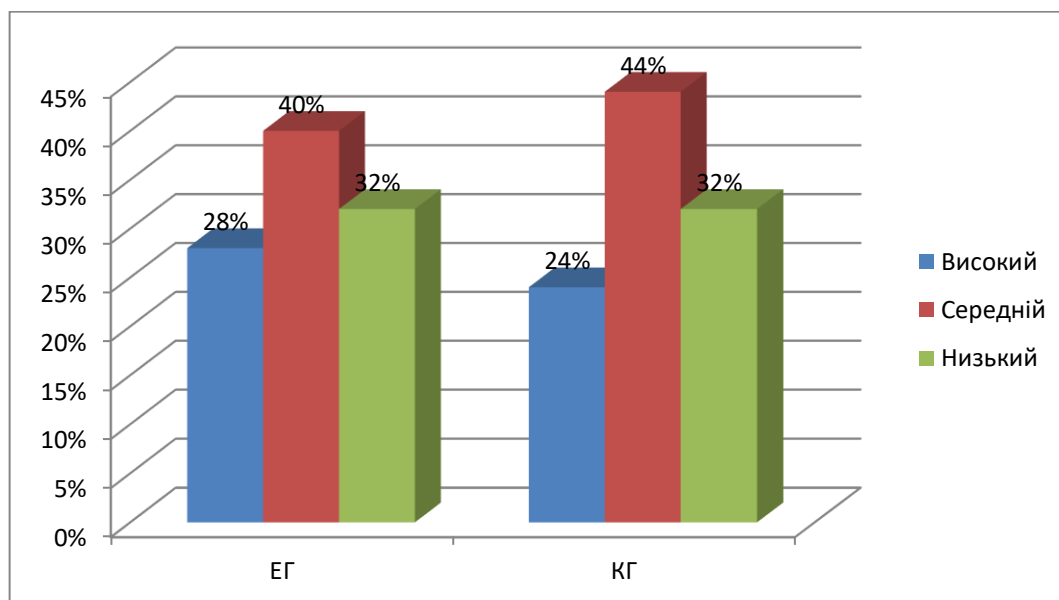

Рис. 2.3. Порівняння рівнів сформованості соціальної компетентності в ЕГ та КГ за поведінковим критерієм на констатувальному етапі дослідження

Як бачимо, за всіма критеріями сформованість соціальної компетентності в дітей контрольної й експериментальної груп знаходиться переважно на середньому рівні: від 44% до 52% – у дітей КГ та від 40% до 48% – у дітей ЕГ.

Результати, отримані на констатувальному етапі дослідження свідчать про недостатню сформованість соціальної компетентності старших дошкільників, епізодичне використання творчих ігор вихователями у цьому процесі. Така ситуація потребує проведення формувального етапу дослідження з дітьми експериментальної групи з використанням творчих ігор.

2.2. Система роботи з формування соціальної компетентності у дітей експериментальної групи засобом творчої гри

Метою формувального етапу було підвищити рівень сформованості соціальної компетенції старших дошкільників засобом сюжетно-рольової гри.

Для досягнення мети ми склали перспективний план роботи з формування соціальної компетенції старших дошкільників з використанням сюжетно-рольових ігор (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Перспективний план роботи з формування соціальної компетенції старших дошкільників з використанням сюжетно-рольових ігор

Дата проведення гри	Назва сюжетно-рольової гри	Мета гри	Місце проведення
8.01 І половина дня	«Сім'я»	Розвивати культуру спілкування з дорослими, виховувати бажання брати участь у спільних трудових дорученнях, допомагати дорослим	Групова кімната, вдома
10.01. І половина дня	«Зустрічаємо гостей»	Розвивати культуру спілкування з гостями, формувати уявлення дитини про культурні норми поведінки в соціумі, які виражені у поняттях: «добре» – «погано», «можна – не можна», «потрібно» – «не потрібно»	Групова кімната, вдома
15.01	«Переїзд в нову квартиру»	Виховувати бажання дитини брати участь у колективних справах	Групова кімната, вдома
17.01 І половина дня	«У дитячому садку»	Розвивати у дитини вміння гуманно та адекватно поводитися в соціумі, зокрема вміння вступати в контакт з іншими, будувати безконфліктні взаємини з однолітками у грі.	Групова кімната

22.01 Друга половина дня	«Супер-маркет “Зелений сад”»	формування мотивів дії у дошкільників з об’єктами природи, формування позитивного емоційного ставлення дитини до добрих вчинків	Куточок природи
24.01 Друга половина дня	«Супер-маркет “Зелений сад” 2»	формування потреби дошкільників у взаємодії з однолітками та об’єктами природи; формувати позитивне емоційне ставлення до однолітків під час взаємодії з ними та об’єктами природи, до добрих вчинків.	Куточок природи
29.01 І половина дня	«Бібліотека»	Ознайомити дітей з професією бібліотекаря, її соціальну значимість. Формувати вміння вступати в контакт з іншими людьми, дотримуватися правил і норм поведінки в соціумі.	Групова кімната
31.01 І половина дня	«У видавництві»	Закріпити знання дітей про професії письменника, редактора, художника, друкаря. Розвивати їх ініціативність. Виховувати самостійність.	Групова кімната
5.02 Друга половина дня	«На прийомі у лікаря»	Розширити знання дітей про професію лікаря. Формувати у них вміння проектувати свою поведінку в різних соціальних ситуаціях.	Групова кімната
7.02 Друга половина дня	«Пожежники»	Закріплювати знання про професію пожежника. Вчити надавати допомогу одне одному. Спонукаати	Прогулянка , групова кімната

		до самостійного розгортання ігрових сюжетів, вираження своїх думок. Розвивати ініціативність, вміння вести діалог. Формувати навички культурної та безпечної поведінки.	
12.02 Друга половина дня	«Пекарня»	Розширити знання дітей про професію пекаря. Формувати бажання брати участь у колективних справах.	Групова кімната
14.02	«Ательє»	Розширити знання дітей про професію кравця, закрійника. Формувати у них вміння проектувати свою поведінку в різних соціальних ситуаціях.	Групова кімната
19.02 Друга половина дня	«Зоопарк»	Формувати у дітей позитивне емоційне ставлення дитини до добрих вчинків; розвивати інтерес до нових ігор, ініціативність дітей, їх ролеву активність; викликати добрі почуття, позитивні емоції.	Прогулянка, групова кімната
21.02 Друга половина дня	«Ветеринарна клініка»	Закріплювати знання про професію ветеринара. Розвивати самостійність, ініціативність, вміння вступати в контакт з іншими, будувати безконфліктні взаємини у грі. Виховувати бажання допомогти тваринам у разі потреби.	Прогулянка , групова кімната

26.02 І половина дня	«Кав'ярня»	Розширювати знання дітей про різноманітність професій працівників кав'ярні, їх соціальну значимість; про наслідки чужих і власних вчинків, їх вплив на оточуючих. Формувати вміння проектувати свою поведінку в різних соціальних ситуаціях.	Групова кімната
28.02 І половина дня	«Залізниця»	Розширити знання дітей про професії кондуктора, машиніста, доглядача тощо. Формувати знання про наслідки чужих і власних вчинків, їх вплив на оточуючих.	Групова кімната
4.03 Друга половина дня	«Пошта»	Розширити знання дітей про професію листоноші. Формувати у дітей позитивне емоційне ставлення до добрих вчинків.	Групова кімната
6.03 Друга половина дня	«Збирання врожаю»	Розширити знання дітей про професію механізатора, хлібороба. Формувати у дітей інтерес до нових ігор, ініціативність, активність в різноманітних іграх. Формувати бажання брати участь у колективних справах, включатися в спільні	Прогулянка

		трудові доручення з дорослими.	
11.03 Друга половина дня	«Наше місце»	Формувати у дітей вміння проектувати свою поведінку в різних соціальних ситуаціях.	Прогулянка
13.03 I половина дня	«Школа»	Розширювати знання та уявлення дітей про професію вчителя, про культурні норми поведінки в соціумі, які виражені у поняттях: «добре» – «погано», «можна – не можна», «потрібно» – «не потрібно».	Групова кімната
Карантин			

У процесі відбору сюжетно-рольових ігор ми надавали перевагу іграм, які розкривають дітям культуру спілкування з гостями, однолітками, дорослими, розширюють знання дітей про професії дорослих і їх суспільне значення, навчають дітей проектувати свою поведінку в соціумі, а саме: «Сім'я», «Зустрічаємо гостей», «Бібліотека», «На прийомі у лікаря», «Зоопарк», «Пекарня», «Ательє», «Школа» та інші.

Розробляючи план, ми старалися добирати сюжетно-рольові ігри, які розширюють, уточнюють знання дітей, дають нові; спонукають до культурної поведінки в соціумі, до гуманних, дружельюбних відносин з оточуючими. Звичайно, сюжетно-рольові ігри ми проводили між заняттями і у вільний час у другій половині дня. Іноді проводили їх під час прогулянки («Збирання врожаю»), у куточку природи («Супер-маркет “Зелений сад”»), («Супер-маркет “Зелений сад” 2»). Ознайомив дітей з правилами гри, ми пропонували дошкільникам продовжити сюжетно-рольову гру вдома («Переїзд в нову квартиру», «Сім'я», «Зустрічаємо гостей»). Також сюжетно-рольові ігри ми

включали в структуру мовних і творчих занять («Зустрічаємо гостей», «Школа», «У видавництві», «Кав'ярня», «Пожежники», «Зоопарк»). Наша задача полягала в ознайомленні вихованців з умовами і планом гри і в здійсненні контролю за діями дітей, оскільки гра в цьому випадку була інструментом навчання.

Так, під час проведення заняття «Міст миру» (додаток Н) ми ставили за мету продемонструвати дітям зв'язок між особистим вибором і впливом цього вибору на інших людей. Підвести їх до усвідомлення того, що кожна людина приходить у цей світ творити добро. Формувати у дітей бажання бути добрими, милосердними, лагідними та привітними до оточуючих. З дошкільниками були проведені ігри «Сонечко», «Пожежники», діти прослухали казку В. Сухомлинського «Намисто», за змістом якої була проведена бесіда. Діти усвідомили, що людина буде щасливою у тому разі, коли вона буде дбати про оточуючих її людей, коли усі навколо неї будуть щасливі. А для цього треба робити добрі діла, допомагати людям, як це роблять пожежники. Сюжетно-рольова гра заохочувала дітей до наслідування сміливих учинків пожежників, до чіткого виконання наказів, сприяла вихованню дружних стосунків між гравцями, вчила надавати допомогу одне одному. У грі в дітей розвивались ініціативність, умінні будувати діалоги з дорослими, однолітками, формувались навички культурної та безпечної поведінки. З роллю командира успішно справився Богдан Ч., а з ролі пожежників виконали Богдан С., Діма К., Гліб С.. Віка М. виявила бажання взяти на себе роль старшої сестри, а Віка Т. – молодшої. Альоша І. погодився на роль тато, а Маша Ш. – роль мати. Ростислав Д. добре справився з роллю водія.

Під час проведення заняття «Праця в нашому житті» (додаток П) вихованці закріпили знання про працю дорослих, уточнили і поглибили свої знання про професії будівельника, художника, поліцейського, бібліотекаря, журналіста, директора зоопарку, лікаря-ветеринара, доглядача тварин, дослідника, кухаря, водія, екскурсовода, інженера із техніки безпеки тощо. Діти виявили взаємозалежність у роботі людей різних професій. У них сформувались навички спілкування із знайомими та незнайомими людьми (гра «Зоопарк»),

почуття радості за свої та чийсь успіхи. Богдан С. підбадьорював Альошу І., коли він не зміг зорієнтуватися у грі «Для кого художник побудував дім?», Аня З. допомагала знайти відмінності Поліні С. у грі «Художник помилився». Дітям дуже сподобалася сюжетно-рольова гра «Зоопарк», яка сприяла вихованню у них бажання піклуватися про тварин, викликала добрі почуття і позитивні емоції. Діти самостійно склали діалоги (водія і кухаря, лікаря та доглядача тварин, медсестри з дослідниками, лікаря та медсестри) з використанням складних речень, вживали ввічливі слова у діалогах, спеціальні терміни: «вольєр», «харчові добавки», «щеплення для тварин».

З метою формування у дошкільників мотивів дії з об'єктами природи, позитивного емоційного ставлення дитини до добрих вчинків, формуванню інтересу до нових ігор ми розучили з вихованцями сюжетно-рольові ігри «Супер-маркет “Зелений сад”», Супер-маркет “Зелений сад” 2» та «Збирання врожаю» (додаток М). До організації ігор дітей ознайомили з професіями садівника, директора супер-маркету, продавця, покупця, механізатора, хлібороба. У грі Супер-маркет “Зелений сад” 2» ми особливу увагу звертали на ставлення дітей до однолітків (виконання правил гри, стосунки між партнерами по грі). Гру проводили у куточку природи, де діти висаджували цибулини квітів, які проросли у груповій кімнаті.

Особливий інтерес викликала у дітей гра «Кав'ярня», яку ми використали з метою розширити знання дошкільників про місця відпочинку, про різні професії працівників кав'ярні та їх обов'язки. Головною метою даної гри ми ставили формувати у дітей вміння проектувати свою поведінку в різних соціальних ситуаціях, розширювати знання про наслідки чужих і власних вчинків, їх вплив на оточуючих. Крім того гра допомогла розвинути у вихованців вміння діяти злагоджено й за алгоритмом; діти навчилися дослухатися до чужої думки, діяти в колективі.

Сподобалася дітям і гра «Школа», діти добре виконували роль вчителя і учнів. Під час гри вони розширили свої знання та уявлення про професію вчителя, про культурні норми поведінки в школі, бібліотеці. У дітей майже не

виник конфлікт під час розподілу ролей: вчителем хотіли бути і Карина Д., і Віка Т., і Настя Ч. Щоб усунути конфлікт ми запропонували дівчаткам виконувати роль вчителя малювання, письма, математики, тобто вони по черзі проводили «уроки» з «учнями».

Отже, з метою підвищення рівня сформованості соціальної компетенції старших дошкільників ми підібрали сюжетно-рольові ігри, які відповідали їх віковим особливостям, були цікаві для них. Ігрову діяльність ми організовували звичайно у другій половині дня, іноді на заняттях, у живому куточку, на прогулянках. Сюжетно-рольові ігри викликали у вихованців інтерес до професії дорослих, бажання дотримуватися правил культурної поведінки в соціумі. Діти стали краще контролювати свою поведінку з дорослими, однолітками, вільно вступати в спілкування з іншими людьми.

Після проведення роботи з підвищення рівня сформованості соціальної компетентності старших дошкільників засобами сюжетно-рольової гри була проведена контрольна діагностика.

2.3. Аналіз результатів проведеної роботи

Завершальним етапом експериментальної роботи був контрольний експеримент, метою якого було перевірити ефективність проведеної системи роботи з формування соціальної компетенції старших дошкільників засобами сюжетно-рольової гри.

Для реалізації мети контрольного етапу експерименту були поставлені такі завдання:

- виявлення рівня сформованості соціальної компетентності у старших дошкільників за допомогою методик застосованих на констатувальному етапі експерименту;
- здійснення порівняльного аналізу рівнів сформованості соціальної

компетентності дітей контрольної та експериментальної груп на констатувальному та контрольному етапах дослідження.

– Отримані результати обробити математично і представити у вигляді таблиць і діаграм.

Першим кроком контрольного етапу дослідження було анкетування вихователів, за допомогою якого ми з'ясували чи відбулися зміни у готовності вихователів проводити роботу з формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами сюжетно-рольової гри, чи змінився рівень їх знань щодо методики використання сюжетно-рольової гри.

Проаналізуємо деякі відповіді вихователів на питання анкети.

Аналіз відповіді вихователів на запитання «Які показники, на Вашу думку, свідчать про сформованість соціальної компетентності дитини?», показав, що в порівнянні з констатувальним етапом дослідження вихователі стали більше уваги звертати на емоційно-мотиваційні та поведінко-діяльнісні показники соціальної компетентності вихованців. А саме: вихователі вважають, що соціально компетентна дитина здатна вільно вступати в спілкування з дорослими, іншими дітьми, під час спілкування вживає ввічливі слова; дитина дружелюбно відноситься до партнерів у грі, намагається усунути конфлікт; знає і дотримується правил культурної поведінки в соціумі; яскраво проявляє позитивні емоції щодо добрих вчинків і негативні емоції – щодо поганих вчинків. Отже, всі вихователі достатньо ознайомлені з напрямками формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Відповіді на наступне запитання «Які засоби Ви використовуєте для формування у дитини культурних норм поведінки в соціумі», 34% вихователів відповіли, що використовують сюжетні картинки, 50% – проводять бесіди за прочитаними творами В. Сухомлинського, 70% – використовують ігрову діяльність, 20% – використовують засоби мультимедіа, в основному пізнавальні мультфільми для дітей. Такі відповіді свідчать, що кількість вихователів, які

стали використовувати ігрову діяльність в процесі формування соціальної компетентності збільшилась на 50%.

Аналогічні відповіді вихователі дали і на запитання «Яким чином Ви формуєте в дитини інтерес до праці дорослих?»: 50% вихователів відповіли, що з цією метою використовують екскурсії на підприємства, 70% – використовують дидактичні, сюжетно-рольові ігри, в яких вихованці знайомляться з різними професіями дорослих, їх значимістю для суспільства. З цією же метою вихователі залучають і батьків дітей.

Отже, більшість вихователів (70%) використовують сюжетно-рольові ігри для ознайомлення дошкільнят з працею дорослих і їх значимістю для суспільства.

На запитання «Яким чином Ви формуєте у дитини вміння вступати в контакт з іншими, будувати безконфліктні взаємини з однолітками у грі?» 50% вихователів дали таку відповідь: «Обговорення ситуаційних картинок», «Дидактичні вправи «Як би ти вчинив у даній ситуації?», 40% респондентів – бесіди за дитячими творами, з обговоренням поведінки їх персонажів, 60% вихователів контролюють поведінку дітей під час ігрової діяльності й в разі нетактовної поведінки одного із партнерів роблять їм зауваження.

Як бачимо, більшість вихователів (60%) для формування соціальної компетентності за поведінково-діяльнісним критерієм застосовують спостереження за ігровою діяльністю дітей, а також використовують традиційні методи: обговорюють сюжетні картинки, виконують дидактичні вправи. Як правило, сформовані знання в дітей вихователі фіксують у художній, ігрової діяльності.

Для навчання дітей проектувати свою поведінку в різних соціальних ситуаціях 80% вихователів використовують сюжетно-рольові ігри «Сім'я», «На прийомі у лікаря», «Зоопарк», «Магазин» та інші. Решта вихователів використовують проблемні ситуації, сюжетні картинки. Як бачимо, за допомогою сюжетно-рольових ігор 80% вихователів формують у дітей вміння проектувати свою поведінку в різних соціальних ситуаціях.

Значну увагу вихователі приділяють і формуванню позитивного емоційного ставлення до добрих вчинків. З цією метою 60% вихователів використовують сюжетно-рольові ігри «Зоопарк», «Ветеринарна клініка», «Пошта», «Наше місце» та інші. 30% використовують казки В. Сухомлинського, бесіди на моральні теми. Отже, аналіз відповідей вихователів засвідчив, що використовувати сюжетно-рольові ігри у процесі формування соціальної компетенції за емоційно-мотиваційним критерієм стало на 60% більше вихователів, ніж на констатувальному етапі.

Також, із відповідей вихователів ми дізналися, що 50% респондентів стали використовувати сюжетно-рольові ігри («Збирання врожаю», «Супер-маркет “Зелений сад”», «Супер-маркет “Зелений сад” 2») для залучення дітей до трудової діяльності. Отже, кількість вихователів, які стали використовувати сюжетно-рольові ігри для залучення дітей до трудової діяльності в порівнянні з констатувальним етапом збільшилась на 50%.

Відповіді вихователів засвідчили, що 70% респондентів стало постійно використовувати сюжетно-рольові ігри в процесі формування соціальної компетенції старших дошкільників, що на 50% більше в порівнянні з констатувальним етапом дослідження.

Отже, проведене анкетування показало, що більшість вихователів (60%-70%) стали використовувати сюжетно-рольові ігри в процесі формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

Щоб дізнатися як змінилося ставлення батьків до формування соціальної компетентності ми провели їх повторне анкетування.

Із відповідей на запитання анкети ми дізналися, що кількість батьків, що демонструють дітям правила культурної поведінки в соціумі збільшилося від 44% до 64%, тобто на 20%. Кількість батьків, що звертають увагу на неадекватну поведінку оточуючих збільшилась до 52%, тобто на 24%. 60%

батьків стали розповідати дітям про свої професії та їх значення для суспільства.

Також 64% батьків відмітило, що їх діти стали більш емоційно виражати своє відношення до позитивних і негативних вчинків оточуючих. На 28% збільшилась кількість дітей, у яких покращились відношення з однолітками, вони стали більш стримувати свої негативні емоції під час ігрової діяльності. Конфлікти із-за іграшок або розподілу ролей виникають іноді. Як бачимо, анкетування батьків виявило позитивні зміни у спілкуванні дітей з однолітками у процесі ігрової діяльності.

Отже, анкетування батьків показало, що кількість батьків, які систематично приділяють увагу формуванню соціальної компетентності своїх дітей, збільшилась до 60%, решта 40% батьків епізодично приділяють увагу вирішенню цієї проблеми.

Наступним кроком контрольного етапу дослідження було проведення діагностичних бесід та спостережень за дітьми ЕГ та КГ.

Для виявлення рівня сформованості показників когнітивного критерію соціальної компетентності старших дошкільників ми повторно провели з ними індивідуальні бесіди «Розповідь за картинками», «Що ти знаєш про працю дорослих», дидактичну гру «Що буде якщо...?» (таблиця 2.11, 2.12, додаток Р). Проаналізуємо відповіді дітей.

Бесіда «Розповідь за картинками» допомогла нам виявити знання дітей щодо культурних норм поведінки в соціумі. За результатами бесіди 8 дітей КГ та 11 дітей ЕГ добре ознайомлені з культурними нормами поведінки в соціумі. Свої знання покращили Саша Н., Соня К., Маша Ш., Даша Ч., Карина Д., Альоша І., Поліна С., Данило Б., Ростислав Д. Дітей, які не змогли правильно оцінити поведінку дітей на картинці ми не виявили. Отже, у 32% дошкільнят КГ та 48% – ЕГ культурні норми поведінки в соціумі сформовані на високому рівні;

24% дітей КГ показало низький рівень сформованості знань про норми культурної поведінки в соціумі; в ЕГ дітей з низьким рівнем не виявлено.

Із відповіді на перше запитання бесіди «Що ти знаєш про працю дорослих?» ми дізналися, що 52% ЕГ дітей вважають, що для щасливого майбутнього їм потрібно гарно вчитися щоб отримати любиму професію, яка буде приносити задоволення як їх батькам. Діти ж КГ вважають, що щасливого майбутнього їм потрібно заробляти багато грошей для задоволення матеріальних потреб.

Збільшилась і кількість дітей ЕГ до 48% та 24% дітей КГ, які розуміють, що дорослі працюють, щоб всі люди на землі жили добре, щоб ніхто не голодував, були одягнені, взуті. Решта дітей як і раніше вважають, що батьки працюють щоб купувати їм солодощі, іграшки, гарні речі.

Значно збільшився і перелік професій, з якими були ознайомлені діти ЕГ в порівнянні з дітьми КГ. Діти ЕГ без будь-яких утруднень назвали професії агронома, бригадира, тістоміса, дресирувальника, доглядача тварин, двірника, інженера, конструктора, шахтаря, електрика, сантехніка, пожежника, художника, адміністратора і що входить у їх обов'язки.

Отже, більшість дітей назвали професії, з якими вони познайомилися у процесі сюжетно-рольових ігор. Про деякі професії діти дізналися від друзів, рідних. Як бачимо, перелік професій, з якими ознайомлені діти досить значний, діти ознайомлені зі змістом тої чи іншої професії, для чого вони потрібні.

І бесіди ми також дізналися, що більш популярними серед дітей ЕГ стали професії лікаря, учителя, кравця, перукаря, будівельника, пекаря, кухаря, хлібороба, садівника, фермера, продавця. Діти пояснили, що кожна професія потрібна для людей: без продавця люди не зможуть купувати продукти, ліки; без сантехніка нікому буде починити кран; без пекаря не буде в магазинах смачного хліба і булочок; без двірника всі вулиці будуть завалені сміттям.

Як бачимо, аналіз відповідей дітей на питання бесіди показав, 44% дітей ЕГ та 20% дітей КГ ознайомлені з працею дорослих на високому рівні; 32% дітей КГ

– на низькому, решта дітей ЕГ та КГ ознайомлені з працею дорослих на середньому рівні.

З дидактичною грою «Що буде, якщо...» діти ЕГ також справилися краще, ніж діти КГ, тобто вони своїми відповідями показали, що краще розуміють наслідки чужих і власних вчинків та їх вплив на оточуючих. 24% дітей контрольної групи не усвідомлюють наслідків власних та чужих вчинків, 60% дітей ЕГ та 52% КГ усвідомлюють наслідки вчинків на середньому рівні. Знання покращили свої знання Ростислав Д., Саша Н., Соня К., Альоша І., Поліна С. Їх рівень підвищився з низького до середнього.

Отже, дидактична гра «Що буде, якщо...?» виявила, що знання дітей про наслідків чужих і власних вчинків та їх вплив на оточуючих знаходиться на середньому рівні : 52% в КГ та 60% в ЕГ.

Підбиваючи підсумки за трьома методиками, можна констатувати, що за даним критерієм позитивні зміни відбулися в обох підгрупах: середній рівень зафіксований у 60% дітей КГ та 48% дітей ЕГ; високий рівень мають 20% дошкільників КГ та 40% дітей ЕГ, низький рівень мають 24 % дітей КГ; низький рівень у дітей ЕГ не виявлений.

Для виявлення рівня сформованості соціальної компетентності за емоційно-мотиваційним критерієм були повторно проведені такі методики: розв'язання ситуаційних завдань, Бесіда «Які ігри тобі подобаються», спостереження за дитиною під час ігрової діяльності. Розв'язання ситуаційних завдань показало які зміни відбулися у позитивному емоційному ставленні дітей до добрих вчинків. Було виявлено, що діти експериментальної групи більш яскраво виражають свої емоції щодо позитивних вчинків ніж діти контрольної групи. На високому рівні прояв позитивного емоційного ставлення був виявлений у 32% дітей ЕГ та у 24% дошкільників КГ. Діти самостійно справились зі всіма завданнями (Максим В., Сергій П., Діма М., Віка Т., Влада Л., Аня З., Аня К., Віка М., Настя Ч. та інші), причому вони яскраво виражали своє емоційне відношення до позитивних вчинків героїв за допомогою міміки, рук, коротких реплік.

Але, 28% дітей ЕГ та 32% дітей КГ стримували прояв своїх позитивних емоцій, відповіді їх були короткі, лише іноді іскорку схвалення можна було помітити на їх обличчі.

Отже, вміння дітей проявляти позитивне емоційне ставлення до добрих вчинків залишилося на середньому рівні (52% в КГ та 56% в ЕГ).

Проведена нами бесіда «Які ігри тобі подобаються?» допомогла з'ясувати прояв інтересу дитини до нових ігор, її ініціативність та активність у грі. З бесіди ми дізналися, що дітей стали приваблювати сюжетно-рольові ігри (32% дітей ЕГ та 20% – КГ). За проханням дітей ми вивчили з ними ігри «Кав'ярня», «Пожежники», удосконалили гру «На прийомі у лікаря», в які вони грали у вільний час. Діти стали більш ініціативними у грі, менше стали сваритися із-за головних ролей у грі. 52% дітей КГ та 56% – ЕГ намагаються обрати себе головні ролі, приймають активну участь у розподілі інших ролей у грі. Це свідчить про те, що дані діти ініціативні, активні у виборі гри. Микита К., Євген Г., Даша П., Ліля Я. (КГ), Діма К., Гліб Г., Поліна С., Настя Ч. надають перевагу другорядним ролям у сюжетно-рольових іграх, що свідчить про їх недостатню ініціативність та активність у сюжетно-рольових іграх. Звичайно, хлопчиків у грі приваблює швидкість мислення (гра «Пожежники», «Пожежа у лісі», «Зоопарк»), бажання перемогти, дівчат – сам сюжет гри: «вигадати слова покупця та продавця або доньки-матері» («Магазин», «Аптека», «Доньки-матері») (Даша Х., Віка К., Соня К. (ЕГ), Аня К., Яна У., Кіра Ч. (КГ)).

Отже, аналіз відповідей на питання бесіди показав, що прояв інтересу дітей старшого дошкільного віку до нових ігор, їх ініціативність, активність в різноманітних іграх, бажання приймати в них участь також знаходиться на середньому рівні (52% в КГ та 56% в ЕГ).

Спостереження за дітьми під час їх ігрової діяльності дозволило нам виявити відношення дітей до партнерів по грі. Спостереження показало, що біля 54% дітей КГ та 56% вихованців ЕГ дружелюбно, доброзичливо відносяться до своїх партнерів по грі (Діана Г., Даша П., Сергій П. (КГ), Віка Т., Віка К., Аня З. (ЕГ)). Діти не сваряться, намагаються усунути критичні ситуації. Під час

спілкування деякі діти стали вживати ввічливі слова, промовляючи «Дай мені, будь-ласку, цю іграшку», «Допоможи, будь-ласка, добудувати дім» (Яна З., Саша Д. (КГ), Альоша І., Данило Б., Ростислав Д., Саша Н., Соня К. та інші), іноді Даша Ч., Маша Ш., Поліна С. Ростислав Д. (ЕГ) та Максим К., Яна З., Саша К., Даша К., або відштовхують товариша і самі беруть потрібну іграшку.

Отже, не всі діти проявляють гуманність, доброзичливість, дружелюбність по відношенню один до одного під час ігрової діяльності. 12% дітей КГ та 8% дітей ЕГ проявляють агресивність по відношенню до партнерів у грі. Але більшість дітей (56% дітей ЕГ та 52% дітей КГ) проявляють дружелюбність по відношенню до інших дітей.

Підбиваючи підсумки за трьома методиками, можна констатувати, що рівень сформованості соціальної компетентності старших дошкільників за емоційно-мотиваційним критерієм знаходиться на середньому рівні: 52% в КГ та 56% в ЕГ; високий рівень мають 32% дошкільників КГ та 36% дітей ЕГ, низький рівень мають 16% дітей КГ та 8% вихованців ЕГ. Це свідчить про позитивні зміни, що відбулися в обох групах за емоційно-мотиваційним критерієм соціальної компетентності.

Для виявлення рівня сформованості соціальної компетентності за поведінково-діяльнісним критерієм були повторно використані завдання «Доручення», бесіда «Як би ти вчинив, якщо...?», спостереження за самотійною трудовою діяльністю дітей у куточку природи.

Завдання «Доручення» дозволило нам виявити як змінилися вміння дітей гуманно і адекватно поводитися в соціумі, зокрема вміння вступати в контакт з іншими, будувати безконфліктні взаємини з дітьми у грі. Ми запропонували дитині виконати роль вихователя і організувати ігрову діяльність дітей в групі. Самостійно з завданням справилася лише 24% дітей КГ та 32% ЕГ (Максим В., Настя А., Денис К., Діма М., Микита Ч., Сергій П. (КГ), Віка Т., Настя Ч., Богдан С., Аня З., Влада О. Аня К. (ЕГ)). Діти організовували ігри, в які вони розучили з нами, а саме: «Зоопарк», «Аптека», «На прийомі у лікаря», «Кав'ярня», «Переїзд на нову квартиру», «Пожежники», «Супер-маркет “Зелений сад”» тощо. 16%

дітей ЕГ та 28% КГ було важко організувати гру, усунути конфлікт. Їм на допомогу приходили діти, які добре виконали завдання (Даша П. допомогла Карині І. усунути конфлікт між Мариною С. та Сашею Д., які побажали вилікувати одного і того ж зайчика; Аня З. допомогла розв'язати конфлікт між Вікою М. та Поліною С., які одночасно побажали виконувати роль мати у грі «Сім'я»). В основному діти вільно вступали в контакт один з одним, ролі виконували чітко, в мовленні вживали ввічливі слова, мова була побудована грамотно. Таким чином, завдання «Доручення» показало, що сформованість умінь дошкільників вступати в контакт з іншими, будувати безконфліктні взаємини з дітьми у грі знаходиться на середньому рівні (48% КГ та 52% ЕГ).

Підвищилося вміння дітей проектувати свою поведінку різних соціальних ситуаціях, що підтверджено бесідою «Як би ти вчинив, якщо ...?». Аналіз відповідей дошкільників показав, що 24% дітей КГ та 32% дошкільнят ЕГ проектують свою поведінку в соціумі відповідно до норм культурної поведінки на високому рівні. Змінили свою точку зору Саша Н., Альоша І., які на запитання «Як би ти вчинив якщо при тебе обидили дівчинку?» відповіли, що вони самі би його образили. Соня К., Маша Ш. на запитання «Як би ти вчинив, якщо побачив, що один із твоїх гостей голосно розмовляє, чим мішає дивитися мультфільм іншим дітям?» відповіли «Зробили б зауваження і попросили б почекати відкласти розмову поки не закінчиться цікавий мультфільм». Аналогічні відповіді були дані й на інші запитання. Отже, вміння дошкільників проектувати свою поведінку в різних соціальних ситуаціях знаходиться на середньому рівні (48% в КГ та 52% – в ЕГ).

Спостереження за трудовою діяльністю у живому куточку виявила гарні результати. Діти першої та другої підгруп гарно справилися зі своїми дорученнями. Діти одразу включилися в трудову діяльність, допомагали один одному, підказували якщо бачили, що хтось зупинився і не знає що робити. Діти уміло доглядали за рослинами і тваринами куточка природи. Взагалі, вміння дітей включатися у спільні трудові доручення також сформовані на середньому рівні (48% у дітей КГ та 52% у дітей ЕГ).

Узагальнення результатів за всіма методиками діяльнісно-поведінкового критерію показало, що рівень сформованості соціальної компетентності за даним критерієм такою залишився на середньому рівні. На ньому перебуває 48% та 52% дітей КГ та ЕГ відповідно.

Отже, ми проаналізували отримані результати контрольного етапу дослідження й занесли їх до таблиць 2.11, 2.12, 2.13, 2.14, 2.15, 2.16. (додаток Р) та діаграм 2.4, 2.5., 2.6.

Узагальнені результати дослідження на контрольному етапі дослідження подані в таблицях 2.17, 2.18.

Таблиця 2.17

Рівні сформованості соціальної компетентності дітей ЕГ на контрольному етапі дослідження

ЕГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Когнітивний	10	40	15	60	0	0
Емоційно-мотиваційний	9	36	14	56	2	8
Поведінково-діяльнісний	8	32	13	52	4	16

Як бачимо в дітей експериментальної групи найкраще сформований когнітивний критерій, діти виявили високі і середні показники. Найгірше залишився сформованим поведінково-діяльнісний. Він виявлений у 16% дітей

Таблиця 2.18

Рівні сформованості соціальної компетентності дітей КГ на контрольному етапі дослідження

КГ, 25 осіб	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Когнітивний	8	32	15	60	2	8
Емоційно-мотиваційний	8	32	13	52	4	16
Поведінково-діяльнісний	6	24	12	48	7	28

Як бачимо у дітей контрольної групи ситуація майже така як і в експериментальній групі: найгірше сформований поведінково-діяльнісний (28% дітей перебуває на низькому рівні), найкраще – когнітивний (8% дітей перебуває на низькому рівні).

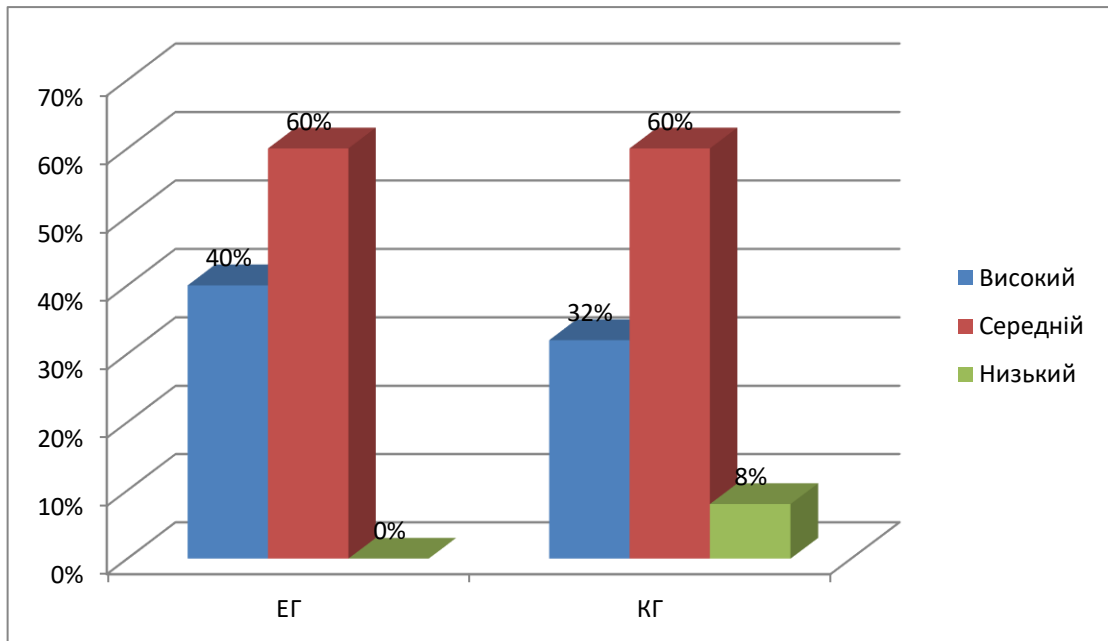

Рис. 2.4. Порівняння рівнів сформованості соціальної компетентності в ЕГ та КГ за змістовим критерієм на контрольному етапі дослідження

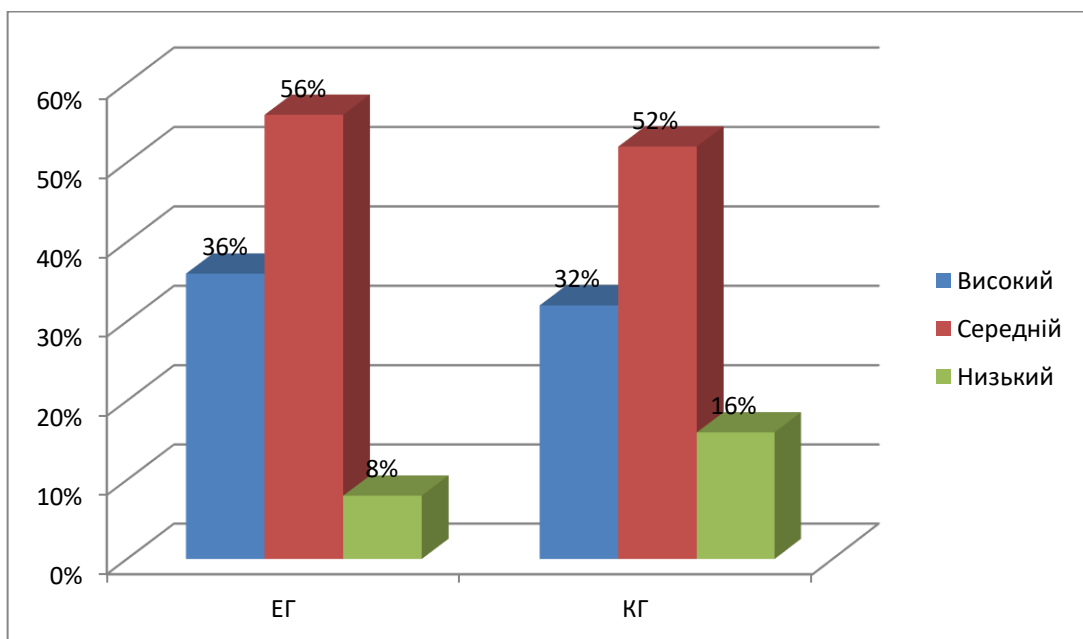

Рис. 25. Порівняння рівнів сформованості соціальної компетентності в ЕГ та КГ за емоційно-мотиваційним критерієм на контрольному етапі дослідження

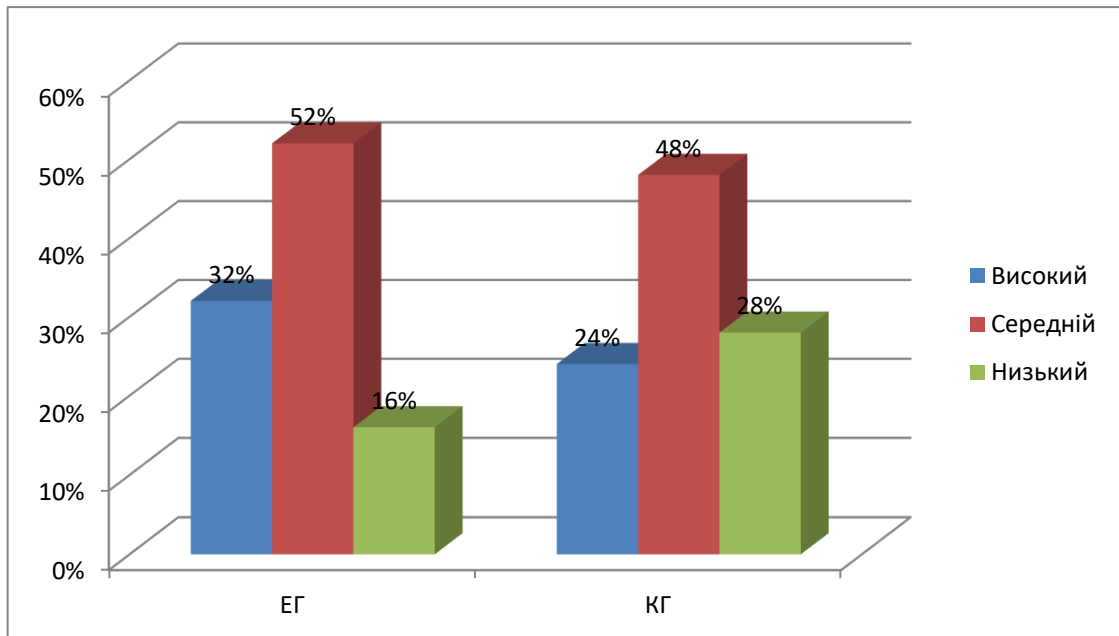

Рис. 2.6. Порівняння рівнів сформованості соціальної компетентності в ЕГ та КГ за поведінково-діяльнісним критерієм на контрольному етапі дослідження

Як бачимо, за всіма критеріями сформованість соціальної компетентності в дітей контрольної й експериментальної груп знаходиться переважно на середньому рівні: від 52% до 60% – у дітей ЕГ та від 48% до 60% – у дітей КГ.

Простежимо динаміку змін, що відбулися за час проведення експериментальної роботи (рис. 2.7., 2.8, 2,9.).

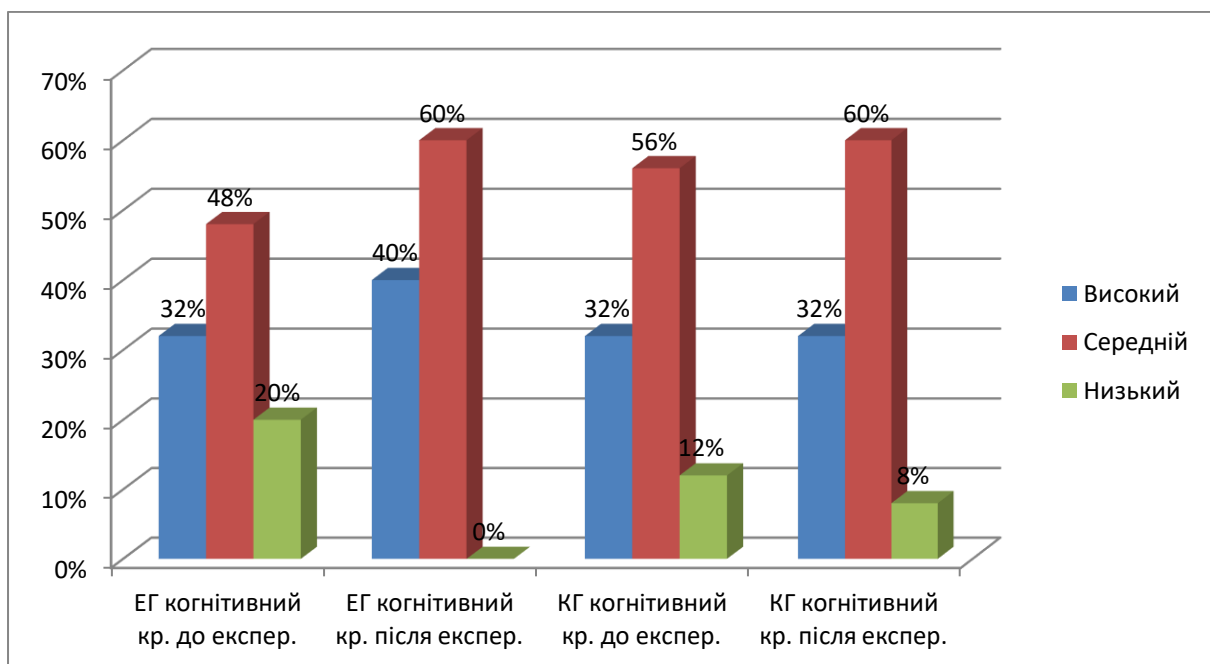

Рис. 2.7. Динаміка змін, що відбулася у рівнях сформованості соціальної компетентності в дітей ЕГ та КГ за когнітивним критерієм

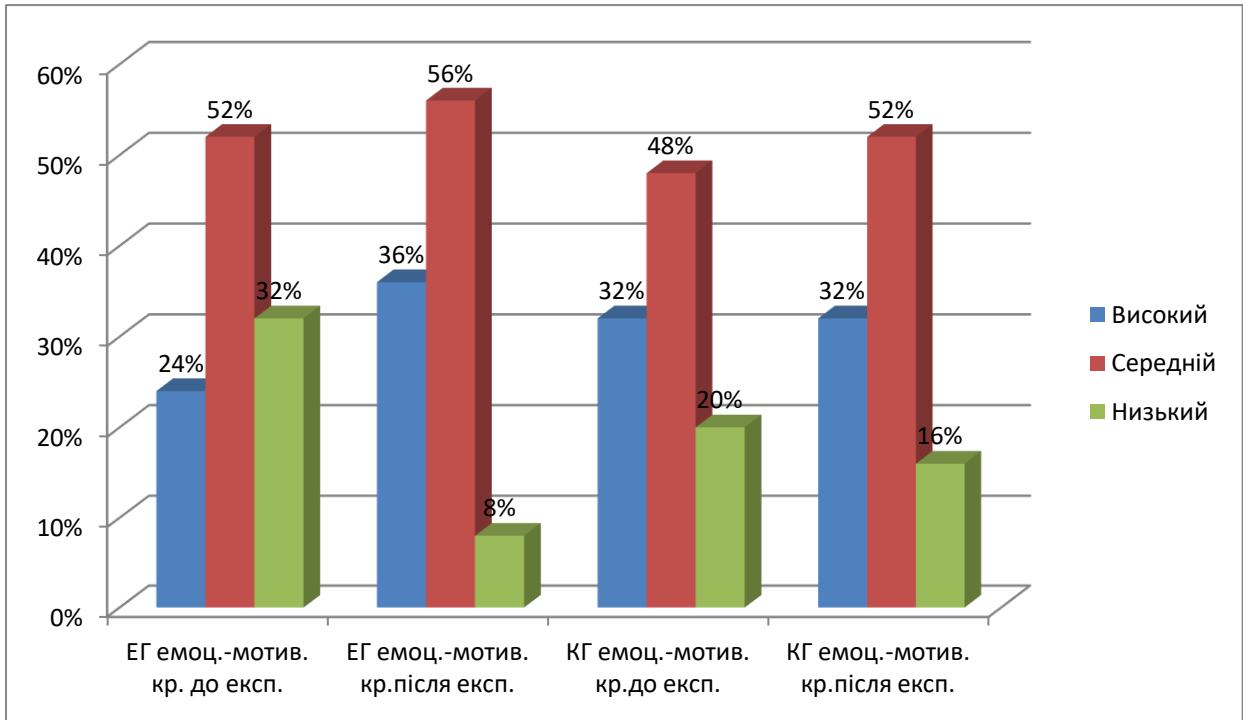

Рис. 2.8. Динаміка змін, що відбулася у рівнях сформованості соціальної компетентності в дітей ЕГ та КГ за емоційно-мотиваційним критерієм

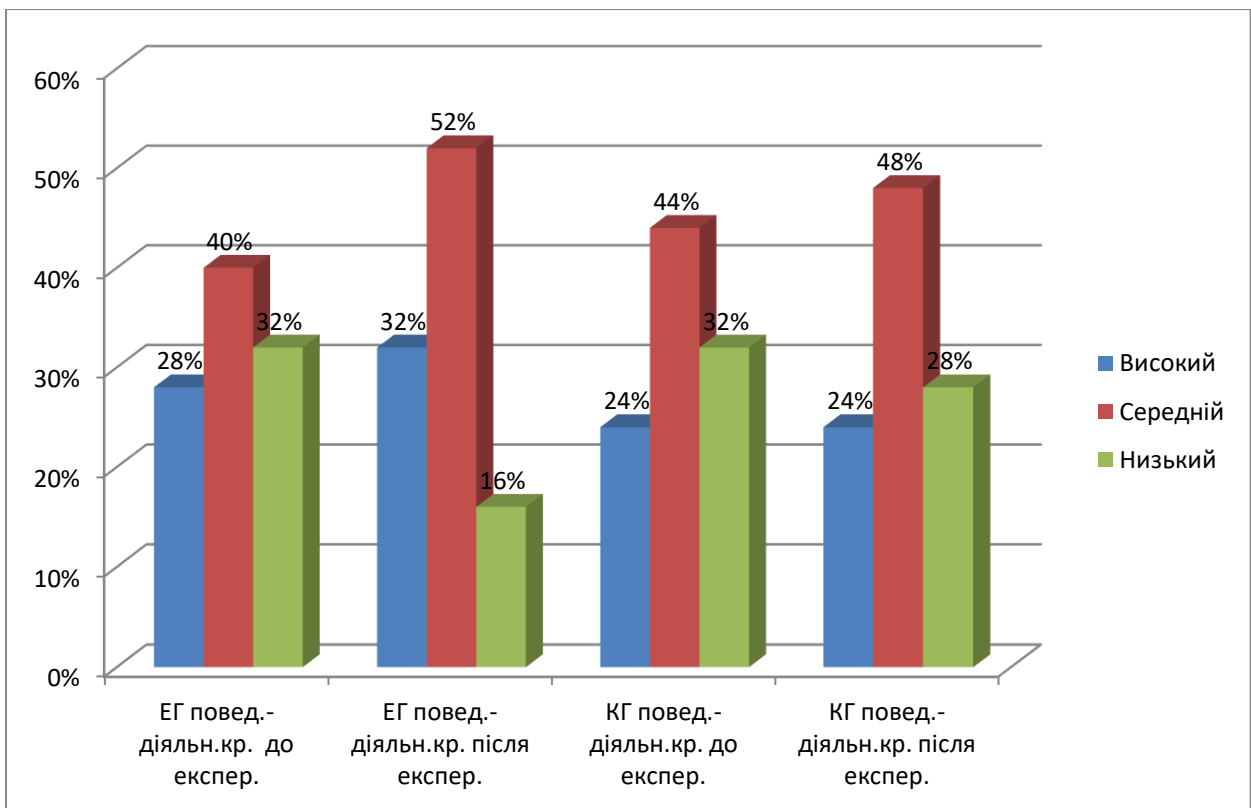

Рис. 2.9. Динаміка змін, що відбулася у рівнях сформованості соціальної компетентності в дітей ЕГ та КГ за поведінково-діяльнісним критерієм

Проаналізуємо дані діаграм 2.7, 2.8, 2.9. Високий рівень соціальної компетентності у дітей ЕГ за когнітивним критерієм за час проведення експерименту збільшився на 8%, середній – на 12%, низький рівень – зменшився на 20%. У КГ відбулися несуттєві зміни: середній рівень – збільшився на 4%, низький – зменшився на 4%.

Високий рівень соціальної компетентності за емоційно-мотиваційним критерієм за час проведення експерименту збільшився на 12%, середній – на 4%, низький рівень зменшився на 24%. У дітей КГ високий рівень залишився без змін, а середній та низький рівні покращились на 4%.

За поведінково-діяльнісним критерієм дошкільники ЕГ високий рівень покращили на 4%, середній – на 12%, низький – зменшили на 16%. У дітей КГ покращення середнього і низького рівня відбулося на 4%.

Отже, проведена нами робота з батьками, вихователями, дітьми експериментальної групи з формування соціальної компетентності засобами сюжетно-рольової гри виявилася ефективною: у дітей ЕГ відбулися суттєві зміни у рівнях сформованості соціальної компетентності за всіма критеріями (збільшення відбулося від 12% до 24% за всіма критеріями).

Висновки до 2 розділу

Для дослідження впливу творчих ігор на формування соціальної компетентності старших дошкільників був організований й проведений педагогічний експеримент, у якому взяли участь 50 дітей старших груп ЗДО «Ромашка» та вихователі.

Експеримент ми проводимо у три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний. Метою констатувального етапу дослідження було виявлення рівнів сформованості соціальної компетентності в дітей експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп.

Для проведення констатувального етапу дослідження була розроблена методика діагностики, яка являє собою виокремлення й характеристику критеріїв, їх показників та рівнів шуканої якості та добір діагностичних і математично-статистичних методів.

Дослідження, проведене на констатувальному етапі дослідження, показало, що за всіма критеріями сформованість соціальної компетентності в дітей контрольної і експериментальної груп знаходиться переважно на середньому рівні: від 44% до 52% у дітей контрольної групи та від 40% до 52% у дітей експериментальної групи.

На формувальному етапі дослідження проведена робота з формування соціальної компетентності дітей експериментальної групи засобами сюжетно-рольової гри. Були підібрані сюжетно-рольові ігри на формування у дітей культури спілкування з дорослими, гостями, однолітками («Сім'я», «Зустрічаємо гостей», «Переїзд на нову квартиру», «Бібліотека» та інші), на формування мотивів дії у дошкільників з об'єктами природи, формування позитивного емоційного ставлення дитини до добрих вчинків (Супер-маркет «Зелений сад», «Супер-маркет «Зелений сад» 2», «Збирання врожаю»), на ознайомлення дітей з професіями дорослих та їх суспільної значимістю («Бібліотека», «У видавництві», «Пожежа у лісі», «Пекарня», «Ательє», «Зоопарк», «Ветеринарна клініка», «Кав'ярня», «Залізниця», «Школа»).

Розробляючи план, ми старалися добирати сюжетно-рольові ігри, які б розширювали, уточнювали знання дітей, давали нові; спонукали б до культурної поведінки в соціумі, до гуманних, дружлюбних відносин з оточуючими.

Як правило, сюжетно-рольові ігри ми проводили між заняттями і у вільний час у другій половині дня. Іноді проводили їх під час прогулянки («Збирання врожаю»), у куточку природи («Супер-маркет “Зелений сад”»), («Супер-маркет “Зелений сад” 2»).

Ефективність проведеної роботи з батьками, вихователями, дітьми ЕГ з формування соціальної компетентності засобами творчої ігри була підтверджена контрольним етапом дослідження: у дітей ЕГ відбулися суттєві зміни у рівнях сформованості соціальної компетентності за емоційно-мотиваційним, когнітивним, поведінково-діяльним критеріями (збільшення відбулося від 12% до 24% за всіма критеріями), у дітей КГ зміни не суттєві (від 4% до 8%).

РЕКОМЕНДАЦІЇ ВИХОВАТЕЛЯМ

Для ефективного формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку рекомендуємо:

1. Під час відбору сюжетно-рольових ігор дотримуйтесь таких педагогічних вимог:
 - урахування рівнів сформованості соціальної компетентності дітей;
 - відповідності змісту сюжетно-рольової гри віковим особливостям та інтересам вихованців;
 - фіксації знань, отриманих дітьми в процесі ігрової діяльності;
 - залученням батьків до процесу формування соціальної компетентності дітей.
2. Розробляючи план, добирайте сюжетно-рольові ігри, які поглиблюють, уточнюють знання дітей, дають нові; формують соціальну компетентність дошкільників.
3. Надавайте перевагу сюжетно-рольовим іграм, які формують у дітей навички культурної поведінки в соціумі, ознайомлюють їх з професіями дорослих, їх суспільною значимістю («Сім'я», «Лікарня», «Доньки-матері», «Бібліотека», «У видавництві», «Пожежа у лісі», «Пекарня», «Ательє», «Зоопарк», «Ветеринарна клініка», «Кав'ярня», «Залізниця», «Школа» та інші)
4. Проводьте сюжетно-рольові ігри переважно у другій половині дня.
5. До початку ігрової діяльності дітей проводьте попередню роботу (екскурсії на підприємство, читання дитячих творів з наступним їх обговоренням, виготовлення атрибутів до проведення гри).
6. Спонукайте дітей до фіксації знань, отриманих у процесі ігрової діяльності – в малюнках, ліпленні, аплікації.
7. Пропонуйте дітям самостійно складати діалоги для проведення сюжетно-рольової гри.
8. Використовуйте діагностичний матеріал, поданий у додатках В, Д, Е для виявлення рівнів сформованості соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

9. Використовуйте сюжетно-рольові ігри, розробки занять, подані у додатках М, Н, П для формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Аналіз літературних джерел і проведене дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Проаналізовано літературні джерела з проблеми формування у дошкільників соціальної компетентності.

З'ясовано, що у наш час особливого значення набуває проблема соціалізації молоді, починаючи з дошкільного віку. На сучасному етапі процес соціалізації розуміється не тільки як свідоме засвоєння норм, правил культурної поведінки в соціумі, накопичення соціального досвіду, але й як творча самореалізація особистості. В основі соціалізації особистості дітей дошкільного віку лежить активна, перетворююча діяльність. Це сприяє формуванню у них соціальних зв'язків, оволодінню способами практичної діяльності, творчо само реалізуватися.

Проблему формування соціальної компетентності дошкільників висвітлювали у своїх працях Л. Артемова, Г.Беленька, А. Богущ, М. Гончарова-Горянська, Б. Долинський, О. Доманюк та інші. Використання творчих ігор у формуванні соціальної компетентності досліджували В. Бабійчук, В. Давидова, О. Баранівська, Л. Григоращ, О. Друзяк, Л.Кравчук та інші.

2. З'ясовано, що соціальна компетентність визначається вченими як система знань про себе і соціальну дійсність, соціальні вміння й навички взаємодії, сценарії поведінки в типових ситуаціях, що дозволяють діяти найкращим чином у певних обставинах.

3. Виявлено, що ефективним засобом формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку є творчі ігри.

4. Вплив творчих ігор на формування соціальної компетенції перевірено експериментальним дослідженням на базі ЗДО «Ромашки» м. Глухова Сумської області. В дослідженні взяло участь 50 вихованців та їх батьки, вихователі.

Для проведення дослідження визначені критерії та показники сформованості соціальної компетентності старших дошкільників, розроблена методика для проведення діагностики, розроблені анкети для батьків і

вихователів. На формувальному етапі підбрані і використані у роботі творчі ігри для формування соціальної компетентності.

У творчих іграх у дітей формувались навички культурної поведінки в соціумі, спілкування з дорослими та однолітками, дошкільники отримували знання про професії дорослих і їх суспільне значення.

Творчі ігри викликали позитивні емоції в дітей на добрі вчинки однолітків, викликали у них прояв співчуття на об'єкти природи, бажання діяти за правилами і нормами культурної поведінки в соціумі.

Результати проведеної діагностики на контрольному етапі дослідження підтвердили ефективність використання творчих ігор у формуванні соціальної компетентності старших дошкільників: за всіма показниками рівні сформованості соціальної компетентності покращились на 12% - 24%, у дітей КГ зміни відбулися не суттєві.

Отже, гіпотеза підтверджена, мета досягнута, завдання виконані.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артемова Л. В. Розвиток теорії та практики дитячої гри. *Дошкільне виховання*. 2001. № 7. С. 18–19.
2. Артемова Л. Соціалізація дитини в родині. *Дошкільне виховання*. 2004. № 3. С. 3–5.
3. Бабійчук В. Формування соціальної компетентності дошкільників засобами сюжетно-рольової гри. URL : <http://www.moippo.mk.ua/index.php/peredovij-pedagogchnij-dosvd-188/225-formuvannya-socjalno-kompetentnost-doshklnikv-zasobami-syuzhetno-rolovo-gri> (дата звернення 10.05.21).
4. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі»/ М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України ; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. Київ : Світич, 2009. 430 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). *Дошкільне виховання*. 2012. № 7. 26 с.
6. Баранівська О. Джерела розвитку сюжетно-рольової гри дітей дошкільного віку. URL : <http://masters.kubg.edu.ua/index.php/pi/article/view/43#.UoN1Luci7bc>. (дата звернення 4.04.21).
7. Беленька Г. В., Богініч О. Л., Машовець М. А. Здоров'я дитини – від родини. Київ : СПД Богданова А. М., 2006. С. 161–182.
8. Богінська Ю. В. Методичні рекомендації щодо використання ігор як засобу соціалізації молодших школярів. *Проблеми сучасної педагогічної освіти* : зб. ст. Ялта, 2006. Вип. 11. С. 246–252.
9. Богуш А., Варяниця Л., Гавриш Н. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. *Науково-дослідний центр з проблем соціальної педагогіки та соціальної роботи АПН України Луганського національного університету*. Луганськ : Альма-матер. 2009. 808 с.
10. Бондар В. І. Стан соціальної освіти та динаміка її змін. *Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство* : наук.-метод. зб. Київ : Контекст, 2000. С. 29–33.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ – Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1140 с.
12. Вертугіна В. М. Гра як засіб формування соціального благополуччя дітей дошкільного віку. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя*. Ніжин, 2011. № 4. С. 130–133.
13. Вихор С. Т. Гра як процес соціалізації дітей різних статей. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. Вип. 2. С. 38–41.
14. Виготський Л. С. Гра і її роль у психічному розвитку дитини. *Питання психології*. 1966. № 6. С. 62–68.
15. Гончарова-Горянська М. В. Соціальна компетентність дошкільнят: поняття, зміст, формування в сучасних навчальних закладах. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*: зб. наук. праць. Київ, 2006. С. 219-226.
16. Гончарова-Горянська М. Соціальна компетентність: поняття, зміст, шляхи формування в дослідженнях зарубіжних авторів. *Рідна школа*. 2014. № 7–8.
17. Григораш Л. Використання сюжетно-рольових ігор в навчально-виховному процесі ДНЗ: напрями вдосконалення. URL : <http://www.ird.npu.edu.ua/files/grugorash.pdf>. (дата звернення 12.08.20).
18. Гріднева О. М. Ігрові технології як засіб формування соціальної компетентності старших дошкільників. URL : <http://refs.in.ua/igrovi-tehnologiyi-yak-zasib-formuvannyasocialenoyikompetent.html>. (дата звернення 25.04.21).
19. Гумовська Л.М. Розвиток соціально-емоційної сфери дошкільників. Авторська програма. Розробки занять для дітей 3-6 років життя. Харків : Вид. група «Основа», 2011. 218 с.
20. Давидова В. Через гру до соціалізації особи. *Дошкільне виховання*. 2011. № 8 (22). С. 30–33.
21. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: монографія. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 С.

22. Дитина у дошкільні роки: комплексна додаткова освітня програма / під ред. К. Л. Крутій. Запоріжжя : Ліпс, 2011. 188 с.
23. Дитина. Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огневюк ; авт кол. : Г. В. Беленька та ін. ; наук. ред. Г. В. Беленька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.
24. Долинський Б. Т. Види і характеристика дитячих ігор. *Проблеми сучасної педагогічної освіти* : зб. ст. Ялта 2007. Вип. 13. С. 144–153. Сер. : Педагогіка і психологія.
25. Доманюк О. М. Соціалізація дитини в умовах дошкільного навчального закладу. *Педагогічний дискурс*. випуск 10, 2011. С. 146–149.
26. Друзяк О. М. Соціалізація дитини у процесі сюжетно-рольових ігор в умовах дошкільного закладу. *Таврійський вісник освіти*. 2012. №2 (38). С. 135–143.
27. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
28. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний редактор В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
29. Закон України «Про дошкільну освіту». Книга керівника дошкільного навчального закладу: довідково-методичне видання / упоряд. О. А. Копейкіна; Л. В. Гураш. Харків : Торсінг плюс, 2008.
30. Ізотова Л. В. Роль гри в навчальному процесі як засобу, що формує пізнавальну діяльність дітей дошкільного віку. *Педагогічна теорія і практика : збірник наукових праць*. 2010. Вип. 1. С. 45–50.
31. Карасьова К. Самодіяльні ігри дитини. Київ : Шк. світ, 2015. 128 с.
32. Карнаух Л. Особливості соціалізації дітей дошкільного віку в умовах сучасного соціального середовища. URL : http://library.udpu.org.ua/library/files/psuh_pedagog_prob1_silsk_shkolu/40/visnuk_11.pdf. (дата звернення 16.05.21).

33. Кравченко Т. В. Соціалізація особистості й соціальне середовище. *Теоретико-методичні проблеми дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. Київ, 2006. Вип. 9. Кн. 2. С. 23–29.
34. Кравченко Т. В. Сутність характеристики соціалізації. *Педагогіка і психологія*. 2017. № 3. С. 11 – 19.
35. Кравченко Т. В. Методичні засади соціалізації дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.07 – теорія і методика виховання. Київ, 2010. 31 с.
36. Кравчук Л. В. Сюжетно-рольова гра як ефективний засіб засвоєння етичних норм дітьми дошкільного віку. *Педагогічний процес: теорія і практика* : зб. наук. пр. Вип. 1 / Ін-т пед. освіти і освіти дорослих АПН України, Благодій. фонд ім. А. Макаренка ; голов. ред. С. Сисоєва. Київ : ЕКМО, 2016. С. 249–257.
37. Кудикіна Н. В. Гра. *Енциклопедія освіти*. Київ : Юрінком Інтер, 2018. С.139–140.
38. Кудикіна Н. В. Гра: феноменологічна та педагогічна характеристики. URL : http://archive.nbuiv.gov.ua/e-journals/osdys/2010_1/10knvfpf.pdf. (дата звернення 18.05.20)
39. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність дітей: теоретичні основи й методика педагогічного керівництва. *Її величність ГРА: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : зб. статей / за ред. Г. С. Тарасенко. Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2017. С. 8–21.
40. Кузьменко В. Соціальна компетентність дошкільнят: особливості, показники та шляхи розвитку. *Дошкільне виховання*. 2011. № 9. С. 21-24.
41. Кузьменко В. Соціальна компетентність дошкільнят: особливості, показники та шляхи розвитку. *Дошкільне виховання*. 2011. № 10. С. 15-21.
42. Курінна С. М. Особливості соціалізації дітей шести-семи років в різних умовах життєдіяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13. 00. 05 «Соціальна педагогіка». Луганськ, 2004. 22 с.

43. Кушнірик Н. Я. Особливості соціалізації особистості дитини в процесі виховання. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя, 2010. Вип. № 8 (61). С. 282–286.
44. Кушнірик Н. Я. Гра як важливий засіб всебічного розвитку дітей дошкільного віку. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*, 2010. Вип. 176. С. 79-82.
45. Ладивір С. Найближчий соціум: розвиває чи руйнує?. *Дошкільне виховання*. 2010. № 6. С. 4–8
46. Лемко Г. Ігрова діяльність молодших школярів як засіб їх соціалізації. URL : http://archive.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/Obrii/2010_1/Lemko.pdf. (дата звернення 20.05.21).
47. Леонтьев А. Н. Психологические основы дошкольной игры. Избранные психологические произведения : В 2томах. Москва : Педагогика, 1983. Т. 1. 391 с.
48. Лохвицька Л. В. Формування пізнання інтересів дітей старшого дошкільного віку в навчально-ігровому середовищі : Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. : 13.00.08 «Дошкільна педагогіка». Київ, 2000. 23 с.
49. Лукашевич М. П. Соціалізація. Виховні механізми і технології : навч.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 2008. 112 с.
50. Максимова О. О. Формування соціальної компетентності дитини дошкільного віку як запорука її успішної адаптації до навчання в школі. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. В.М. Лабунець]. Вип. 20 (1–2016). Ч. 2. 2016. С. 229–234.*
51. Матвієнко С. І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності навч.- метод. посібник. Ніжин : НДУ ім. М.Гоголя, 2012. 312 с.

52. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» / О. Кононко, З. Плохій, А. Гончаренко. Київ : Світич, 2009. 208 с.
53. Наумчук Т. В. Особливості психічного розвитку дітей дошкільного віку. URL : http://www.zippo.net.ua/index.php?page_id=387. (дата звернення 5.04.21).
54. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). Том 1, А-К / Укладачі В. Яременко, О. Сліпущко. Київ. : Вид-во «Аконіт», 2007. 928 с.
55. Основи вікової психології : навчальний посібник / Л. Подоляк. Київ : Главник, 2006. 112 с.
56. Павленко О. М. Теоретично-психологічні основи дослідження соціальної компетентності дошкільників. *Збірник наукових праць ККПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України*. Проблеми сучасної психології. 2010. Вип. 10. С. 534–544.
57. Печенко І. П. Організаційно-педагогічні умови формування соціальної компетентності дітей 5-7 років / Вісник Київського міжнародного університету. Випуск II. Київ : Правові джерела, 2002. 291 с.
58. Пихтіна Н. П. Педагогіка гри : тексти лекцій. Ніжин : Видавництво НДУ ім. М.Гоголя, 2007. 103 с.
59. Піроженко Т. О. Особистість дошкільника: перспективи розвитку : науково-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 140 с.
60. Піроженко Т.О. Ігрова діяльність дошкільника. Старший дошкільний вік : навч.-метод. посіб. Київ : Генеза, 2014. 96 с.
61. Полонский В. М. Понятийно-терминологический аппарат педагогики. Педагогика. 1999. № 8. С. 17.
62. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Академвидав, 2006. 456 с.
63. Поніманська Т. І. Світ людей у вихованні соціальної компетентності дошкільника. Оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 9. Рівне : РДГУ, 2010. С. 90–93.

64. Прищеп Т. І. Соціалізація дошкільників. *Психолог*. 2017. № 31-32. С. 31-46.
65. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / О. І. Білан, Л. М. Возна, О. Л. Максименко та інші. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 264 с.
66. Рогальська І. П. Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід: Монографія. Київ : Міленіум, 2008. 400 с.
67. Рогальська І. П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві: автореф. дис...докт. пед. наук: 13.00.05 – соціальна педагогіка. Луганськ, 2009. 45 с.
68. Рогальська-Яблонська І. П. Соціалізація дітей в умовах сучасного освітнього середовища ДНЗ на засадах наступності та перспективності. *Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. Сухомлинського*: Серія : Педагогічні науки : Вип. 37. Т. 1. Миколаїв : МНУ, 2012. С. 351–356.
69. Родигіна І. В. Компетентнісний підхід в освіті: синергетичний вимір. *Наукова скарбниця освіти Донеччини*. 2014. № 1. С. 44-49. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsod_2014_1_11. (дата звернення 25.05.21).
70. Сас О. О. Життєва компетентність дітей 6-7-річного віку: аналіз наукових джерел. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. № 1, 2012. С. 29-35.
71. Словник української мови. URL : sum.in.ua > *UMOVA* (дата звернення 10.09.19).
72. Соціалізація дошкільників в умовах ДНЗ / Уклад. Т. І. Прищеп. Харків : Вид. група «Основа», 2009. 169 с.
73. Соціальний розвиток дитини: старший дошкільний вік / Т. І. Поніманська, І. М. Дичківська, О. А. Козлюк, Л. І. Кузьмук. Київ : Генеза, 2013. 88 с.
74. Сохань Л. Життєва компетентність у технології життєздатності. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство. Науково-методичний збірник. Київ : Контекст, 2000. 672 с. 9.
75. Сухомлинська О. В. У пошуках справжнього // В.О. Сухомлинський. Серце віддаю дітям. Харків : Атма, 2012. С. 5–22.

76. Формування освітніх компетенцій дитини: проблеми, розвиток, супровід: збірник матеріалів II Всеукраїнського науково-методичного семінару для науковців, практичних працівників та студентів (27 березня 2014 року) / [гол. ред. І.П. Рогальська-Яблонська та ін.]. Умань : АЛМІ, 2014. 116 с.
77. Чернега Н. С. Формування життєвої компетентності дітей дошкільного віку: інтегрований підхід : навчально-методичний посібник. Сквиря, 2010. 96 с.
78. Шишова О. М. Психолого-педагогічні засоби розвитку соціальної компетентності дошкільників. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2012. Вип. № 15. С. 168–174.
79. Шишова О. М. Психолого-педагогічні чинники розвитку соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку : Автореф. дис. канд. психол. наук: 19. 00. 07 – педагогічна та вікова психологія / Київський Національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2012. 22 с.
80. Шишова, О. М. Розвиток соціальної компетентності дітей за різними програмами освіти. *Український психологічний журнал*. № 2, 2016. С. 134-143.
81. Эльконин Д. Б. Психология игры. 4-е изд. Москва : Педагогика, 2002. 368 с.
82. Янченко К. Особливості соціальної адаптації дітей дошкільного віку. URL : http://www.ird.npu.edu.ua/files/ynchenko_2.pdf. (дата звернення 22.05. 21).

Список дітей експериментальної групи

Список дітей контрольної групи

Додаток Б

Діагностичний матеріал для виявлення рівня сформованості соціальної компетентності за когнітивним критерієм

Завдання. Аналіз твору В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти»

Мета: виявити особливості емоційних проявів дітей під час роботи зі змістом літературного твору, виявити в дітей уміння поставити себе на місце іншого.

Процедура виконання: експериментатор ознайомлює дошкільників з текстом літературного твору, після чого діти надавали відповіді на поставлені запитання:

- Що означає “жаліти?”
- Що вразило Сергійка після спілкування зі сліпою дівчинкою?
 - Як би ти поступив на місці Сергійка?
 - Як Сергійка навчився жаліти?

Додаток В**Діагностичний матеріал для виявлення рівня сформованості соціальної компетентності за емоційним критерієм****Завдання. Сюжетно-рольова гра «Лікарня»**

Мета: виявити розуміння дітьми почуття емпатії та здатність виявляти співпереживання до інших.

Процедура виконання: експериментатор пропонує дітям поспівчувати «ведмежатам», у яких розболілися животи, тому що вони з'їли смачні, але не вимиті яблука (ролі ведмежат, що страждають від болю, розігрують дві дитини).

Спостерігали:

- Занепокоєння станом, співпереживання;
- Співчуття хворому (гладили по голові, животу);
- Пропонує допомогу;
- Зауваження, що потрібно мити руки і фрукти, що їсте;
- Подивились на хворого і далі почали гратись.

Діагностичний матеріал для виявлення рівня сформованості соціальної компетентності за мотиваційним критерієм

Завдання 1. Сюжетно-рольова гра «Школа»

Мета: виявити наявність прагнень і бажань у дітей брати участь у різноманітних спільних заходах, в іграх з однолітками.

Процедура виконання: відповідно до створених у предметно-розвивальному куточку групової кімнати організовували сюжетно-рольову гру в «Школу», фіксуючи при цьому аспекти у змісті гри, найбільш цікаві для дитини (конкретні навчальні дії: пише палички, читає книжки, рахує приклад, або ігри на перервах, одягання в форму, складання портфелю).

Завдання 2. Ігрова ситуація «Послухай казку»

Мета: виявити наявність пізнавальних мотивів діяльності.

Процедура виконання: дитину запрошували до ігрового куточку групової кімнати, де було виставлено звичайні іграшки і пропонували їх розглянути. Далі експериментатор читав дитині цікаву, відповідно віку, і незнайому казку. Переривали читання казки на найцікавішому місці і ставили дитину в ситуацію вибору: погратися з виставленими іграшками або дослухати казку до кінця.

Додаток Е**Діагностичний матеріал для виявлення рівня сформованості соціальної компетентності за поведінковим критерієм****Завдання. Конфліктна ситуація «Як би ти вчинив?»**

Мета: виявити вміння не сваритися, спокійно реагувати у конфліктних ситуаціях.

Процедура виконання: кожна дитина була поставлена в ситуацію вибору щодо зрозумілої і знайомої конфліктної ситуації (забрали улюблену іграшку, розвалили будівлю, несправедливо поділити іграшки, порвали плаття).

Дитина мала розв'язати конфліктну ситуацію з позиції ображеного персонажу.

Спостереження

Мета: виявити виваженість і конструктивність дій в творчих іграх з однолітками та дорослими, уміння включатися у різні види діяльності.

Предмет спостереження:

- Прояв самостійності в ігровій діяльності;
- Іграшки є цікавими для дітей;
- Дорослі допомагають на належному рівні;
- Сварки через невиконання правил гри, обрання іграшки, з'ясування вибору партнерів;
- Випадки лихослів'я, бійки.

Анкета для вихователів

Мета: з'ясувати засоби формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку

Шановні колеги! Просимо Вас узяти участь в анкетуванні.

1. Яку Ви маєте освіту та скільки років Ви працюєте за фахом? _____
2. Як Ви розумієте поняття «соціальна компетентність»?

3. Які показники, на Вашу думку, свідчать про сформованість соціальної компетентності дитини? _____

4. Які засоби Ви використовуєте для формування у дитини культурних норм поведінки в соціумі? _____

5. Яке значення Ви надаєте організації ігрового середовища у процесі формування соціальної компетентності у дітей старшого дошкільного віку?

6. Яким чином Ви формуєте у дитини вміння вступати в контакт з іншими, будувати безконфліктні взаємини з однолітками у грі? _____

7. Які засоби Ви використовуєте у процесі навчання дітей проектувати свою поведінку в різних соціальних ситуаціях? _____

8. Як Ви формуєте у дітей позитивне емоційне ставлення до добрих вчинків?

9. Чи залучаєте Ви дітей до організації спільної ігрової діяльності? Яким чином? _____
10. Яким чином Ви виховуєте у дітей позитивне ставлення до партнерів у грі? _____

11. Як Ви вважаєте, чи доцільно використовувати творчі ігри у процесі формування соціальної компетентності в дітей? _____
12. Як часто Ви творчі ігри в процесі формування соціальної компетентності?

Додаток К

Таблиця 2.2

Рівні сформованості соціальної компетентності у дітей контрольної групи за когнітивним критерієм (у балах) на констатувальному етапі дослідження

№ п\п	П.І. дитини	обізнаність щодо елементарних соціальних норм	уміння використовувати набуті знання в життєвих ситуаціях 3 бали	здатність до аналізу ситуацій та багатоваріантного розв'язання проблем 3 бали	Кількість балів	Рівні сформованості соц. компет.
1	Максим К.	1	1	1	3	Н
2	Карина І.	1	1	1	3	Н
3	Євген К.	3	3	2	8	В
4	Кіра Ч.	2	2	2	6	С
5	Євген Г.	2	2	2	6	С
6	Марина М.	2	1	2	5	С
7	Максим К.	1	1	1	3	Н
8	Нікіта К.	2	2	2	6	С
9	Аня К.	2	2	2	6	С
10	Даша П.	3	3	3	9	В
11	Марія Х.	2	2	2	6	С
12	Ліля Я.	2	1	2	5	С
13	Яна З.	1	1	1	3	Н
14	Діана Г.	3	3	3	9	В
15	Максим В.	3	2	2	7	С
16	Саша К.	1	1	1	3	Н
17	Яна У.	2	2	2	6	С
18	Сергій П.	3	2	3	8	В
19	Даша К.	1	1	1	3	Н
20	Настя А.	2	2	2	6	С
21	Марина Ш.	2	2	2	6	С
22	Саша Д.	2	2	2	6	С
23	Нікіта Ч.	3	2	2	7	С
24	Діма М.	3	2	2	7	С
25	Денис К.	3	3	3	9	В

Таблиця 2.3

**Рівні сформованості соціальної компетентності у дітей
експериментальної групи групи за когнітивним критерієм (у балах) на
констатувальному етапі дослідження**

№ п/п	П.І. дитини	обізнаність щодо елементарних соціальних норм	уміння використовувати набуті знання в життєвих ситуаціях 3 бали	здатність до аналізу ситуацій та багатоваріантного розв'язання проблем 3 бали	Кількість балів	Рівні сформованості
1	Саша Н.	1	1	1	3	Н
2	Соня К.	1	1	1	3	Н
3	Віка Т.	3	3	3	9	В
4	Богдан Ч.	2	2	2	6	С
5	Настя Ч.	3	2	2	7	С
6	Маша Ш.	1	1	1	3	Н
7	Захар П.	2	2	2	6	С
8	Даша Ч.	1	1	1	3	Н
9	Карина Д.	2	2	2	6	С
10	Віка К.	3	3	3	9	В
11	Влада Л.	3	2	2	7	С
12	Денис М.	3	2	2	7	С
13	Альоша І.	1	1	1	3	Н
14	Поліна С.	1	1	1	3	Н
15	Данило Б.	2	2	2	6	С
16	Богдан С.	3	2	2	7	С
17	Аня З.	3	3	3	9	В
18	Віка М.	2	2	2	6	С
19	Влада О.	3	2	2	7	С
20	Гліб Г.	2	2	2	6	С
21	Діма К.	3	2	2	7	С
22	Даша Х.	2	2	2	6	С
23	Ростислав Д.	1	1	1	3	Н
24	Аня К.	3	3	3	9	В
25	Ліля Н.	1	1	1	3	Н

Таблиця 2.4

Рівні сформованості соціальної компетентності у дітей контрольної групи за емоційним критерієм (у балах) на констатувальному етапі дослідження

№ п\п	П.І. дитини	позитивне ставлення дітей до занять, діяльності	позитивне ставлення до партнерів по грі 3 бали	почуття емпатії та здатність виявляти співпереживання до інших, 3 бали	Кількість балів	Рівні сформованості
1	Максим К.	1	1	1	3	Н
2	Карина І.	1	1	1	3	Н
3	Євген К.	2	2	2	6	С
4	Кіра Ч.	2	2	2	6	С
5	Євген Г.	2	2	2	6	С
6	Марина М.	2	2	2	6	С
7	Максим К.	1	1	1	3	Н
8	Нікіта К.	2	2	2	6	С
9	Аня К.	1	1	1	3	Н
10	Даша П.	2	3	2	7	С
11	Марія Х.	2	2	2	6	С
12	Ліля Я.	2	1	2	5	С
13	Яна З.	1	1	1	3	Н
14	Діана Г.	2	3	3	8	В
15	Максим В.	3	2	2	7	С
16	Саша К.	1	1	1	3	Н
17	Яна У.	2	2	2	6	С
18	Сергій П.	3	3	3	9	В
19	Даша К.	1	1	1	3	Н
20	Настя А.	3	2	2	7	С
21	Марина Ш.	2	2	2	6	С
22	Саша Д.	1	1	1	3	Н
23	Нікіта Ч.	3	2	2	7	С
24	Діма М.	3	2	2	7	С
25	Денис К.	3	3	3	9	В

Таблиця 2.5

**Рівні сформованості соціальної компетентності у дітей
експериментальної групи за емоційним критерієм (у балах) на
констатувальному етапі дослідження**

№ п\п	П.І. дитини	позитивне ставлення дітей до занять, діяльності	позитивне ставлення до партнерів по грі 3 бали	почуття емпатії та здатність виявляти співпереживання до інших, 3 бали	Кількість балів	Рівні сформованості
1	Саша Н.	1	1	1	3	Н
2	Соня К.	1	1	1	3	Н
3	Віка Т.	3	3	3	9	В
4	Богдан Ч.	2	2	2	6	С
5	Настя Ч.	3	2	2	7	С
6	Маша Ш.	1	1	1	1	Н
7	Захар П.	2	2	2	6	С
8	Даша Ч.	1	1	1	3	Н
9	Карина Д.	2	2	2	6	Н
10	Віка К.	3	3	3	9	С
11	Влада Л.	3	2	2	7	С
12	Денис М.	3	2	2	7	С
13	Альоша І.	1	1	1	3	Н
14	Поліна С.	1	1	1	3	Н
15	Данило Б.	1	1	1	3	Н
16	Богдан С.	3	2	2	7	С
17	Аня З.	3	3	3	9	В
18	Віка М.	2	2	2	6	С
19	Влада О.	3	2	2	7	С
20	Гліб Г.	2	2	2	6	С
21	Діма К.	3	2	2	7	С
22	Даша Х.	2	2	2	6	С
23	Ростислав Д.	1	1	1	3	Н
24	Аня К.	3	3	3	9	В
25	Ліля Н.	1	1	1	3	Н

Таблиця 2.6

Рівні сформованості соціальної компетентності у дітей контрольної групи за мотиваційним критерієм (у балах) на констатувальному етапі дослідження

№ п\п	П.І. дитини	наявність прагнень і бажань брати участь у різноманітних спільних заходах, в іграх з однолітками »	наявність пізнавальних мотивів діяльності	виражене бажання якомога краще організувати власну або спільну діяльність	прояв інтересу до нових предметів предметного середовища як до об'єктів майбутньої діяльності	Кількість балів	Рівні сформованості
1	Максим К.	1	1	1	1	4	Н
2	Карина І.	1	1	1	1	4	Н
3	Євген К.	2	2	2	2	8	С
4	Кіра Ч.	2	2	2	2	8	С
5	Євген Г.	2	2	2	1	7	С
6	Марина М.	2	1	2	1	6	С
7	Максим К.	1	1	1	1	4	Н
8	Нікіта К.	2	2	2	2	8	С
9	Аня К.	1	1	1	1	4	Н
10	Даша П.	2	3	3	1	8	С
11	Марія Х.	2	2	2	1	7	С
12	Ліля Я.	2	1	2	2	7	С
13	Яна З.	1	1	1	1	4	Н
14	Діана Г.	2	2	3	2	9	С
15	Максим В.	3	2	2	2	9	С
16	Саша К.	1	1	1	1	4	Н
17	Яна У.	2	2	2	3	9	С
18	Сергій П.	3	3	3	3	12	В
19	Даша К.	1	1	1	1	4	Н
20	Настя А.	3	2	2	2	9	С
21	Марина Ш.	2	2	2	2	8	С
22	Саша Д.	1	1	1	1	4	Н
23	Нікіта Ч.	3	2	2	1	8	С
24	Діма М.	3	2	2	2	9	С
25	Денис К.	3	3	3	3	12	В

Таблиця 2.7

**Рівні сформованості соціальної компетентності у дітей
експериментальної групи за мотиваційним критерієм (у балах) на
констатувальному етапі дослідження**

№ п/п	П.І. дитини	наявність прагнень і бажань брати участь у різноманітних спільних заходах, в іграх з однолітками	наявність пізнавальних мотивів діяльності	виражене бажання якомога краще організувати власну або спільну діяльність	прояв інтересу до нових предметів предметного середовища як до об'єктів майбутньої діяльності	Кількість балів	Рівні сформованості
1	Саша Н.	1	1	1	1	4	Н
2	Соня К.	1	1	1	1	4	Н
3	Віка Т.	3	3	2	3	11	В
4	Богдан Ч.	2	3	2	2	9	С
5	Настя Ч.	3	2	2	2	9	С
6	Маша Ш.	1	1	1	1	4	Н
7	Захар П.	2	2	1	2	7	С
8	Даша Ч.	1	1	1	1	4	Н
9	Карина Д.	1	1	1	1	4	Н
10	Віка К.	2	2	3	2	9	С
11	Влада Л.	2	2	2	2	8	С
12	Денис М.	3	2	2	2	8	С
13	Альоша І.	2	2	1	2	7	С
14	Поліна С.	1	1	1	1	4	Н
15	Данило Б.	1	1	1	1	4	Н
16	Богдан С.	3	2	1	2	9	С
17	Аня З.	3	3	2	3	11	В
18	Віка М.	2	2	3	2	9	С
19	Влада О.	3	2	1	2	8	С
20	Гліб Г.	2	2	2	2	8	С
21	Діма К.	3	2	2	2	9	С
22	Даша Х.	2	2	1	2	7	С
23	Ростислав Д.	1	1	1	1	4	Н
24	Аня К.	3	2	2	2	9	С
25	Ліля Н.	2	2	3	2	9	С

Таблиця 2.8

Рівні сформованості соціальної компетентності у дітей контрольної групи за поведінковим критерієм (у балах) на констатувальному етапі дослідження

№ п\п	П.І. дитини	виваженість і конструктивність дій в творчих іграх з однолітками та дорослими	вміння не сваритися, спокійно реагувати	наявність усіх необхідних умінь повномірного включення в різні види діяльності	Кількість балів	Рівні сформованості
1	Максим К.	1	1	1	3	Н
2	Карина І.	1	1	1	3	Н
3	Євген К.	2	2	2	6	С
4	Кіра Ч.	2	2	2	6	С
5	Євген Г.	2	2	2	6	С
6	Марина М.	2	1	2	5	С
7	Максим К.	1	1	1	3	Н
8	Нікіта К.	2	2	2	6	С
9	Аня К.	1	1	1	3	Н
10	Даша П.	2	3	3	7	С
11	Марія Х.	2	2	2	6	С
12	Ліля Я.	2	1	2	5	С
13	Яна З.	1	1	1	3	Н
14	Діана Г.	2	2	3	7	С
15	Максим В.	3	2	2	7	С
16	Саша К.	1	1	1	3	Н
17	Яна У.	2	2	2	6	С
18	Сергій П.	3	3	3	9	В
19	Даша К.	1	1	1	3	Н
20	Настя А.	3	2	2	7	С
21	Марина Ш.	2	2	2	6	С
22	Саша Д.	1	1	1	3	Н
23	Нікіта Ч.	3	2	2	7	С
24	Діма М.	3	2	2	7	С
25	Денис К.	3	3	3	9	В

Таблиця 2.9

**Рівні сформованості соціальної компетентності у дітей
експериментальної групи за поведінковим критерієм (у балах) на
констатувальному етапі дослідження**

№ п\п	П.І. дитини	виваженість і конструктивність дій в творчих іграх з однолітками та дорослими	вміння не сваритися, спокійно реагувати	наявність усіх необхідних умінь повномірного включення в різні види діяльності	Кількість балів	Рівні сформованості
1	Саша Н.	1	1	1	3	Н
2	Соня К.	1	1	1	3	Н
3	Віка Т.	3	3	3	9	В
4	Богдан Ч.	2	3	2	7	С
5	Настя Ч.	3	2	2	7	С
6	Маша Ш.	1	1	1	3	Н
7	Захар П.	2	2	2	6	С
8	Даша Ч.	1	1	1	3	Н
9	Карина Д.	1	1	1	3	Н
10	Віка К.	2	2	2	6	С
11	Влада Л.	2	2	2	6	С
12	Денис М.	3	2	2	7	С
13	Альоша І.	1	1	1	3	С
14	Поліна С.	1	1	1	3	Н
15	Данило Б.	1	1	1	3	Н
16	Богдан С.	3	2	2	7	С
17	Аня З.	3	3	3	9	В
18	Віка М.	2	2	2	6	С
19	Влада О.	3	2	2	7	С
20	Гліб Г.	2	2	2	6	С
21	Діма К.	3	2	2	7	С
22	Даша Х.	2	2	2	6	С
23	Ростислав Д.	1	1	1	3	Н
24	Аня К.	3	3	3	9	С
25	Ліля Н.	2	2	2	6	С

Додаток Л

Тема заняття: «Міст миру»

Мета: продемонструвати зв'язок між особистим вибором і впливом цього вибору на інших людей. Підвести до усвідомлення того, що кожна людина приходить у цей світ творити добро. Формувати у дітей бажання бути добрими, милосердними, лагідними та привітними до оточуючих, поважати переваги мирного співіснування з іншими людьми

Обладнання і матеріали: стікери і маркери, ватмани, зображення глобусів на ватмані; список цінностей і дій; жовте коло з ватману, різнокольорові промінчики; рушники середнього розміру, гра «Пожежники».

Хід заняття

Вихователь: - Вітаю вас, діти! Сьогодні ми гратимемо в дуже цікаву гру. Ми станемо будівниками та спорудимо особливий, чарівний міст. Ми маємо підготуватись, і я пропоную стати в коло. А тепер привітайте одне одного й будемо починати.

Діти стають парами або трійками, беручись за руки. Після 1-2 хвилиного обговорення групи демонструють власне коротке привітання, яке може складатися навіть з одного слова або жесту.

Гра «Сонечко»

Діти стають у коло. Посередині кола слід покласти сонечко (жовте коло), кожна дитина отримує промінчики (смужки).

Завдання для дітей: свій промінчик можна прикласти до сонечка тільки після того, як дитина придумає побажання для всієї групи й озвучить його.

Питання для обговорення:

Чи легко було придумати побажання?

Що люди бажають одне одному?

Чи можна поліпшити настрій іншому за допомогою побажань?

Чи можна сказати, що наше сонечко вийшло дуже гарним саме тому, що ми були привітними та доброзичливими одне до одного?

Чи сподобалось вам таке ставлення одне до одного?

Що означає слово «мир»?

Вихователь: Діти, на завершення гри давайте подаруємо свою найкращу усмішку сусідові. А робитимемо ми це по колу, по черзі повертаючись до сусіда праворуч і всміхаючись йому, і так далі, замикаючи коло.

Вправа «Будівник миру»

Вихователь: А тепер ми перетворюємось на будівників, і не простих, а будівників-чарівників. Для цього ми маємо дещо зробити. Ви бачите, що нас оточує багато хорошого, але водночас існують і не дуже хороші речі. На щастя, ми можемо зробити світ, який нас оточує, таким, як бажаємо. намалюємо цей світ. *(Перший глобус діти розфарбовують, на другому малюють світ, який хочуть бачити навколо себе.)*

Для того щоб він таким став, ми маємо список справ, за допомогою яких ми побудуємо міст між цими двома світами. Щоразу, як ви зробите щось із списку, – наклейте стікер на відповідну дощечку нашого моста.

Фізкультхвилинка під бадьору музику

Ось скакалки ми візьмемо

І стрибати розпочнемо.

Всі стрибаємо тихенько, Навшпиньках, ще й легенько.

Ледь торкаємось підлоги –

Не стомити наші ноги.

Діти на майданчику гуляють,

Спритно бігають, високо стрибають.

Ми всі трохи погуляли

І на місце посідали.

Один, два, три, чотири, п'ять!

Будемо весело стрибать!

Стій!

Вихователь: Діти, а тепер послушайте казку.

Намісто з чотирма променями

Побачило Сонечко хвору Дівчинку в ліжку. Дівчинка лежала, очі її були закриті, вона тихо стогнала. Жаль стало Сонечкові Дівчинку. Нахилилось воно над її голівкою й тихо прошепотіло:

– Візьми, Дівчинко, чарівне намисто з чотирма променями. Чотирьох нещасних ти можеш зробити щасливими. На кого спрямуєш промінь – той і стане щасливим.

Відкрила очі Дівчинка, бачить – лежить на постелі чарівне намисто, чотири промені грають на стіні.

«На кого ж направити щасливі промені? – думає Дівчинка. Хто у нас нещасливий?»

Подумала і важко зітхнула: нещасними були бабуся, дідусь, тато й мама. У бабусі зуб болить, у дідуся ліжка скрипить, татко горілку п'є, мама сльози ллє.

Спрямувала Дівчинка чарівний промінь на бабуся – і зуб у неї зразу ж перестав боліти.

Спрямувала промінь на дідуся – ліжка перестало скрипіти.

Спрямувала промінь на тата – перестав тато горілку пити.

Спрямувала промінь на маму – перестала мама сльози лити, радісно посміхається.

Про себе, про свою хворобу Дівчинка забула. А коли всі стали щасливими, вона стала найщасливіша, і хвороба залишила її.

В.О. Сухомлинський

Бесіда

Що Сонечко подарувало Дівчинці?

- Чому саме Дівчинці, а не комусь іншому зробило воно подарунок?
- Яким було Сонечко у ставленні до дівчинки?
- Як скористалася дівчинка дарунком Сонечка?
- Добери слова, які характеризували б дівчинку. (Дівчинка яка?)

Запам'ятай народну мудрість: Хочеш собі добра, не роби нікому зла.

Про добре серце треба змалку дбати.

Добре серце утримає від негідного та небаченого вчинку.

Хто людям добра бажає, той і собі має.

Сюжетно-рольова гра «Пожежники»

Перед грою вихователь проводить бесіду з дітьми.

Вихователь : Діти, як ви вважаєте, вогонь – наш друг чи ворог?

Діти: Друг, ворог

Вихователь: А чому ви так вважаєте?

Діти: Вогонь – друг, він допомагає людині випікати хліб, готувати їжу, зігріває нас.

Вихователь: А ворогом вогонь може бути?

Діти: Так. Вогонь спалює будинки, ліси, гинуть люди, тварини.

Вихователь: Справді, діти, вогонь може бути й грізним ворогом, якщо неправильно поводитися із сирниками. Він може задавати багато лиха. Діти, а ви знаєте, хто гасить пожежу?

Діти: Пожежники.

Вихователь: Так, вогонь долають пожежники. А якими мають бути люди, які працюють пожежниками?

Діти: Хоробрими, здоровими, рішучими, міцними. Вони повинні вміти користуватися вогнегасниками, швидко виконувати накази. Вони повинні бути сильними, щоб виносити людей, тварин (якщо потрібно) із пожежі. А ще вони повинні швидко приймати правильні рішення, їх дії повинні бути дружними, синхронними.

Вихователь: Діти, а чи хотіли б ви пограти у пожежників?

Діти: Так!

Розподіл ролей.

Вихователь: Хто з вас впорається з роллю командира? (Діти називають) Чому? (Він сміливий, уміє давати накази, дружити зі всіма дітьми). Як ви гадаєте, хто може бути пожежником? (Діти відповідають). Чому ви так вважаєте? (Вони сміливі, рішучі, завжди допомагають товаришам). А кого ви б призначили водієм? (Діти називають). Чому? (він знає правила дорожнього руху). Хто ж буде

мамою, татом, дітьми? (Діти називають). Я теж хочу грати з вами. Можна я буду диспетчером? Я люблю розмовляти по телефону.

Гра дітей

Родинна обстановка: мати, батька, двоє дітей

Діалог 1

Мати: Діти, ми залишаємо вас вдома самих, але не надовго. Я хочу пійти до перукарні й зробити гарну зачіску до свята.

Батько: А мені треба сходити в гараж, полагодити машину.

Мати: Будьте слухняними, не сваритись, не грайтеся сирниками.

Батько: Ми скоро повернемося і принесемо вам гостинці.

Мати і батько уходять з дому, діти залишаються самі. Старша дівчинка дивиться телевізор, молодша грається з котиком. У цей час у пожежній частині йде тренування пожежників.

Діалог 2.

Командир: Ми з вами єдина команда, тому маємо працювати швидко й чітко виконувати накази. Коли нас викличуть, буде дуже мало часу, щоб зібратися. А вже через 10 сек після оголошення тривоги ви маєте бути в машині. Зараз потренуєтеся розгортати пожежний рукав – побачимо, хто з вас краще справиться з завданням. Так ми перевіримо, чи готові ви працювати пожежниками.

Двоє пожежників розгортають і згортають рукав. Командир стежить за їх діями, звіряючись із годинником.

Командир: Хлопці, ви молодці! Дуже добре і швидко виконали завдання. З вас вийдуть гарні пожежники.

Члени команди готуються до роботи: заправляють машину, перевіряють вогнегасники, кладуть робочий одяг, рукавиці.

Молодша дитина вже побавилася з котиком. Вона знаходить сирники і починає гратися з ними. Виникає пожежа. Старша сестра помічає вогонь.

Діалог 3.

Молодша сестра: Треба кликати на допомогу!

Старша сестра: (біжить до телефону) Ой, а який номер треба набирати? Я так хвилююся, що забула. Згадала! 101! (Набирає номер. Диспетчер бере трубку)

Діалог 4

Диспетчер: Диспетчер пожежної частини слухає. Що у вас сталося?

Старша сестра: Пожежа! Горимо! Негайно виїжджайте сюди!

Диспетчер: Куди?

Старша сестра: Як куди? Та сюди ж! Ви, що не бачите, що тут горить?

Диспетчер: Назвіть, будь ласка, свою адресу. Де ви мешкаєте?

Старша сестра: (Називає адресу). Дуже вас прошу, приїжджайте швидше!

Диспетчер: Виклик прийнято! Зараз виїжджаємо. Чекайте! (Передає виклик пожежникам)

Діалог 5.

Диспетчер: Пожежна частина? Для вас робота: виникла пожежа (називає адресу). Негайно виїжджайте!

Начальник пожежної частини: Так, зрозуміло. Виклик прийнято. Їдемо.

Командир: Хлопці, для вас є робота. Хутко в машину!

Команда швидко збирається на виклик, машина їде зі звуковим сигналом. Пожежники приїжджають: одні гасять пожежу, інші виводять дітей.

Діалог 6.

Диспетчер: Машина № 3, як чуєте? Прийом!

Водій: Чую вас добре.

Диспетчер: Як у вас справи? Може потрібна допомога? Прийом!

Водій: Усе нормально. Впораємося самі. Пожежу майже загасили.

Диспетчер: Зрозуміла. Кінець зв'язку.

Діалог 7.

Молодша сестра: Пожежники, мій котик залишився в кімнаті. Будь ласка, врятуйте його!

Пожежники заходять до кімнати, довго шукають і знаходять кота. Виносять його.

Командир: Тримайте вашого кота. Він живий і здоровий.

Діти: Ми вдячні вам за нашого Мурчика!

Мати, батько (повертаються). Дякуємо! Врятували наших дітей!

Командир: Отож, малі, більше не бавтеся сирниками! Слухайте своїх батьків, і все буде добре. А ми повертаємось у пожежну частину. Нас знову можуть викликати комусь на допомогу.

Вихователь: Діти, як ви гадаєте, пожежники покращили настрої дівчаткам та їх батькам? (Так, вони врятували дівчинок та їх котика).

Вихователь: Для того щоб наш чарівний міст ніколи не зруйнувався, ми маємо постійно про нього пам'ятати і дбати, роблячи добрі справи, як пожежники, Дівчинка. Тільки тоді світ навколо нас стане кращим, засяє усмішками, одягнеться у веселку, запанують мир і злагода поміж людей. І хоч ви ще зовсім діти, але зрозумівши це, можете стати справжніми будівниками миру.

Додаток II

Тема заняття «Праця в нашому житті»

Мета: закріпити знання дітей про працю дорослих. Уточнити уявлення про найбільш доступні й необхідні для розвитку їх соціального досвіду види праці дорослих. Простежити взаємозалежність у роботі людей різних професій; необхідність виконання своїх трудових обов'язків для отримання потрібного результату. Формувати навички спілкування із знайомими та незнайомими людьми; виховувати почуття радості за свої та чийсь успіхи, підбадьорювати та підтримувати у різних ситуаціях своїх товаришів.

Розвивати логічне мислення, вміння висловлювати та доводити свою думку.

Виховувати відчуття гордості за своїх батьків, повагу до праці дорослих, бажання наслідувати їх у посильних справах.

Хід заняття:

- Доброго ранку, доброго дня!

Хай плещуть долоньки,

Хай тупають ніжки,

Кивають голівки І сяють усмішки!

Діти: - Доброго ранку, доброго дня!

- Щоб наші гості краще познайомились з вами, розкажіть трішки про себе.

1. Не ледачі ростемо!

Руки в нас умілі,

Будем зміною батькам,

В кожному добрім ділі.

2. В країні нашій стільки справ,

І все таке цікаве,

А я ще досі не добрав

Яка найкраща справа.

3. Літак між хмарами водить,

У шахті працювати,

Хліба ростить, сади садить,
Будинки будувати.

4. Просторі стеляться шляхи,
Навкруг широкий обрій.
Нам все відкрито у житті,
Аби учились добре.

- Кажуть , що вибір професії – це друге народження людини. Від того наскільки влучно ти обереш свій життєвий шлях, залежить, яке місце в суспільстві ти будеш посідати. І хоч зараз наші дітки ще зовсім невеличкі, але вони вже мріють про те ким стануть коли виростуть, яку професію оберуть.

- А що таке професія? (Професія - це робота, яку людина для себе обрала; справа, якою людина займається в житті).

- Дізнавшись, якими питаннями ви переймаєтесь, дорослі – представники різноманітних професій запросили вас прийняти участь в інтелектуально-розвивальній грі «Що? Де? Коли?». Ви згодні прийняти запрошення?

– Тоді запрошую вас до гри (діти проходять; сідають за столи; в центрі стіл з полем розподіленим на сектори в яких розкладені конверти з завданнями; дзига зі стрілкою, мультимедійне обладнання).

(Перед початком гри проводиться психогімнастика).

- Ось зібралися ми в круг,
Я твій друг, і ти мій друг.
Міцно за руки візьмемось,
І друг другу посміхнемось!

Ведуча обертає дзигу, обирається лист з завданням, яке діти виконують. На листах картинки з зображенням знаряддя праці тієї, чи іншої професії, завдяки яким діти мають змогу здогадатися від людини якої професії він надійшов.

Завдання: Лист від будівельника.

- Рівно цеглу викладає,
Дах старанно покриває,
Каменярь і покрівельник,

Носять назву будівельник.

Дігра «Для кого будівельник побудував будинок?»

(Українець – хата; ескімос – юрта; росіянин – ізба; китаєць – пагода; індієць – вігвам. (парні картинки).

Лист від педагога.

- Прийдуть до школи діти малі,
- Там їх зустрінуть учителі,
- Будуть навчати читати, писати,
- І один одному допомагати.
- Яким повинен бути вчитель? (відповіді дітей).

Дігра « Що переплутали діти?»

Лист від художника.

- Художник чудові картини малює,
- В музеї милуюсь пейзажами я,
- Там рідна природа, річки і долини,
- Лани золоті,
- Україно моя.

Що робить художник? Як називаються жанри картин, які намалював художник? (натюрморт, пейзаж, портрет).

Гра « Знайди відмінності».

Лист від міліціонера.

Розповідь: - Міліціонерів всі бачать кожного дня на вулиці. У них особлива форма, суворий вигляд. Тому що вони стежать, щоб скрізь був порядок.

- Що роблять міліціонери? Яким треба бути, щоб стати міліціонером?

Дігра «Допоможіть знайти злочинця».

Лист від архітектора.

- Треба знати, що без плану

Не збудуєш і майдану,

Точно вирахує вектор,

Геніальний архітектор.

- Що робить архітектор? (Відповіді дітей).

Дігра «Склади будинок». (розрізні будинки школи, палацу, цирку, магазину музичних інструментів). Діти працюють в групах, пояснюють, як ці будинки можна використовувати.

Лист від листоноші (чорний ящик).

- Хто розносить нам листи,

Телеграми і газети?

Ой, важка у нього ноша!

Це звичайно листоноша.

Дігра «Професії посварилися». Діти вибирають по дві ілюстрації із зображенням професії і розмірковують, яким чином вони пов'язані. (Будівельник збудує пекарю будинок, а пекар спече будівельнику печиво тощо).

Лист від матусі-бібліотекаря. (Відеоліст).

- Добрий день діти! Я хочу розповісти вам про свою професію. Ось заклад в якому я працюю, можливо ви його впізнаєте. (Будівля школи). А зараз ми відвідаємо мій кабінет. Подивіться скільки тут книжок, всі вони охайно розташовані на полицях. До мене приходять школярі і я допомагаю знайти потрібну їм книгу, журнал чи іншу інформацію. Я роблю це швидко за допомогою картотеки, в якій всі книжки розміщені за літерами алфавіту. Ви здогадалися як називається моя професія ? (Припущення дітей).

- А зараз моє завдання: зробіть каталог книжок про професії на літери А і П.

Дігра «Каталог книжок». (Діти отримують книги з ілюстраціями до професій і розміщують їх на відповідних полицях з літерами А і П, пояснюють свій вибір).

А: - Архітектор, Агроном, Аптекарь, Акробат, Астроном.

П: - Продавець, Перукар, Пожежник, Пекар, Пілот.

Лист від вихователя. -Шановні діти, я приготувала для вас прислів'я про працю, спробуйте їх пригадати. (за мнемотехнікою).

«Бджола мала, а й та працює».

«Риба у воді, а людина у труді».

«Птиця створена для польоту, а людина для праці».

«Маленька праця краща за велике безділля».

Музична пауза.

Лист від журналіста. Чорний ящик, в ньому мікрофон.

- Кому потрібен мікрофон? Хто першим дізнається новини і приносить їх в редакцію? (Журналіст). Журналісти подорожують за новинами по всьому світу, беруть інтерв'ю, розповідають найцікавіші новини. Пропоную уявити себе поруч із журналістом і відвідати найцікавіші куточки світу. (Мультимедійна презентація)

- А зараз я хочу взяти інтерв'ю у вас.

Мовна гра – діалог «Інтерв'ю». Діти розповідають за запитаннями про обрану професію, місце роботи, які дії будуть виконувати, чому обрали дану професію.

Спитай у тата і у мами, які професії у них?

Професій різних є чимало, сповна їх вистачить на всіх.

Та є одна з поміж професій, якої вчать всі в житті.

Вона для кожного найперша, якої вчитимешся й ти!

Учитель, лікар чи геолог, письменник, слюсар чи кресляр.

Всі називають головною, одну професію - дошколяр!

Бо всім відомо, що без знань, не станеш у житті ніколи

Тим, ким в дитинстві мрієш бути!

- Діти, я сподіваюсь, що коли ви виростете і оберете свою професію – станете гарними спеціалістами і працюватимете на благо нашої держави. А зараз, давайте пограємо у сюжетно-рольову гру «Зоопарк». **Сюжетно-**

рольова гра «ЗООПАРК»

Мета: учити дітей створювати предметно-ігрове середовище відповідно до обраних ролей. Формувати вміння будувати рольові взаємини, дотримуватися правил поведінки щодо організації та розвитку спільної гри, доводячи її до завершеного кінця. Вчити розвивати сюжет гри на основі набутих раніше знань про професії працівників зоопарку. Закріплювати вміння вести самостійні діалоги, використовуючи складні речення та

вживаючи спеціальні терміни. Виховувати бажання піклуватися про тварин, викликати добрі почуття, позитивні емоції.

Словник: зоопарк, ветеринар, доглядач, інженер із техніки безпеки.

Підготовча робота:

1. Проведення бесід: «Свійські тварини», «Тварини лісу», «Як доглядати за тваринами».

2. Читання творів: Є. Чарушин «Ведмежатко», П. Воронько «Їжачок-хитрячок», В. Чаплін «Хто як до зими готується», М. Сингаївський «Голос природи», «Про що говорили птахи та звірі».

3. Розглядання книжки-іграшки «Зоопарк».

4. Розглядання енциклопедії «Світ живої природи».

5. Перегляд фільму «У світі тварин».

6. Створення театральних персонажів до казок «Пан Коцький», «Солом'яний бичок».

Хід гри

I. Організація дітей

Діти заходять, вітаються. Вихователь звертає їхню увагу на екран. Демонструється фільм «У світі тварин».

- Де ще можна побачити багато тварин? (*–у лісі, зоопарку*). Так, саме зоопарк, тобто звіринець, – це дім для тварин із різних куточків світу. Хтось із вас був у зоопарку? (*– Так*). Як ви гадаєте, коли тваринам добре живеться? (*–Коли їх добре доглядають, чистять, лікують. Коли їх люблять*). А чи хотіли б ви й самі годувати, чистити, мити, лікувати тварин? (*–Хотіли б*). Отож пропоную вам пограти: ми створимо в нашому дитсадочку свій маленький зоопарк, де житимуть ваші улюблені тварини. І ви будете не відвідувачами, а працівниками цього зоопарку.

Діти влаштовують міні-зоопарк: ставлять «клітки», підвозять іграшкових тварин, садовлять їх у клітки, ставлять поряд вантажівку.

II. Розподіл ролей та обладнання ігрових куточків'

- Спочатку пригадаймо: хто працює в зоопарку?

Діти називають: директор, лікар-ветеринар, доглядачі тварин, дослідники, квіткарі-садівники, кухарі, водії, екскурсоводи, інженер із техніки безпеки.

III. Гра дітей

Директор. Увага, увага! Говорить директор зоопарку! Вітаю всіх із початком робочого дня. Маю для вас перше оголошення. Щойно я отримав

факс, де повідомляється, що проводиться конкурс на кращий зоопарк. А щоб наш зоопарк визнали таким, треба дуже добре працювати. Наша робота відповідальна: ми працюємо з тваринами і маємо забезпечити їм гарне життя. Друге оголошення – сьогодні до нас у зоопарк привезуть слона. Треба підготувати для нього вольєр, а спочатку маємо вирішити, де його влаштувати. І ще я запросив до зоопарку інженера з техніки безпеки. Він нагадає вам, як важливо дотримуватися певних правил догляду за тваринами. Адже треба убезпечити й своє життя, і не зашкодити тваринам. Інженер перебуватиме у нашому зоопарку протягом усього дня.

Інженер із техніки безпеки (до дітей). Я вам нагадаю основні правила безпеки, яких ви маєте дотримуватися, доглядаючи тварин:

1. Не залишайте клітки відкритими.
2. Перевіряйте, чи справні замки.
3. Дотримуйтеся правил безпеки, коли годуєте хижаків.
4. Перевіряйте, чи не зламані щаблі драбинок у клітках та вольєрах.
5. Тримайте спорядженим куточок пожежника.
6. Без потреби не турбуйте тварин.
7. Не галасуйте біля кліток та вольєрів.

Звертається до *директора* зоопарку:

– Покажіть, будь ласка, карту-схему зоопарку. Я перевіряю, чи дотримані правила безпеки при розташуванні кліток (*Розглядає*). Бачу, всі вимоги щодо цього дотримані. А де у вас куточок пожежника? Може, він є лише на схемі? Прошу, проведіть мене туди.

Директор проводить *Інженера*, показує, що є у куточку.

Інженер. Чи всі ваші працівники знають, як телефонувати до пожежної служби, якщо станеться загоряння? Зараз я поспостерігаю, як вони діють. (Перевіряє)

Кухарі готують плиту, розглядають овочі.

Перший кухар. Треба готувати їжу для тварин: кашу – для бегемота, овочі – для дикого кабана, м'ясо – для лисиці.

Другий кухар. Мають привезти свіжі овочі та фрукти, м'ясо – для тигрів, насіння – для птахів.

Приходить лікар-ветеринар.

Лікар. Ось, будь ласка, меню на сьогодні. (*Читає*). Каша – для бегемота. Сире м'ясо – для тигра. Фрукти – для мавпи. Горішки – для білочки. Морква –

для зайця. Жолуді – для кабана. Сіно – для зебри. Насіння – для качки. Риба, ягоди, малина – для ведмедя. Овочі – всім тваринам». Раджу також додавати всім у їжу вітаміни групи В. *(Йде до свого кабінету).*

Кухарі *(сперечаються)*. Яку кашу краще зварити для бегемота — кукурудзяну чи пшеничну? *(Телефонують лікареві)*. Алло, це лікар? Скажіть, будь ласка, яку кашу варити бегемоту?

Лікар. Краще варіть кукурудзяну з харчовими добавками. *(До медсестри)*. Відберіть, будь ласка, картки тих тварин, яким зараз слід робити щеплення. Будемо робити зайцю, лисиці, бегемоту, зебри. Зайчик, до речі, захворів. Зараз оглянемо його. *(Збираються відвідати тварин)*.

Приїжджає вантажівка. Розмовляють **водій** і **кухар**.

- Беріть їжу, яку ми привезли: м'ясо – для тигра; овочі, фрукти – для мавпи та ведмедя; насіння – для птахів.
- Гаразд, несіть. Які свіжі овочі та фрукти! Яке гарне м'ясо! А сіно й траву ви привезли?
- *Ні, оце зараз поїду.* (Бере коробки й виходить. Заводить машину – вона не заводиться. Лагодить її).

Доглядач **телефонує** лікареві:

- Алло, це лікар?
- Так, що у вас сталося?
- Білочка погано їсть, мабуть, захворіла.
- Не хвилюйтеся, я зараз буду. *(Збирає інструменти, йде)*.

Кухарі. Мій заєць Степанко хворіє. Дамо йому сьогодні смачної моркви, де багато вітамінів.

- Бегемота Товстунчика треба добре нагодувати кашею. *(Йдуть на кухню)*.

Розмовляють лікар **та** доглядач:

- Що сталося з білочкою? Зараз огляну. Допоможіть мені тримати її. Може, в тебе вушко болить, руденька? А чи лапки, хвостик? *(Оглядає)*.
- Не тремти, не бійся, маленька.
- Тепер оглянемо животик. *(Натискає)*. Зрозуміло, це в тебе животик хворий. *(До доглядача)*. Чим ви її годували?
- Горішками.
- Мабуть, дали понад норму. Я призначу ліки, вітаміни, і все минеться. Будьте уважні до білочки.

Інженер із техніки безпеки, директорта доглядачі разом розглядають схему зоопарку.

Директор. Я гадаю, що вольєр для слона краще розмістити біля вольєра зебри. Тут йому буде зручно. (Додоглядачів). Хто з вас наглядає за тигром? Його сьогодні годували? Чому не почистили клітку? Скажіть, чи зайчик Степанко видужав?

Діалог лікаря та доглядача:

- Як справи у зайчика? Його вже годували?
- Так, уже годували.
- Чим саме?
- Свіжою морквою.
- Зараз я огляну його (*оглядає*). Не бійся, вухастий. Чого ж у тебе так серденько б'ється, мій пухнастику?

Бачу, зайчик уже видужав. Але йому треба призначити харчові добавки. (*До медсестри*). Зателефонуйте дослідникам, нехай порадять, що саме буде корисне зайчикові.

Медсестра телефонує дослідникам.

- Алло, це лабораторія?
- Так, лабораторія.
- Нам потрібна ваша порада. Які харчові добавки багаті на вітамін А?
- Червоні та зелені.
- Дякую.

Доглядачі прибирають, підмітають, розвозять їжу.

Дослідники: Віко, зараз перевіримо, які харчові добавки краще давати тваринам. Визначимо, де більше вітамінів А, а де — групи В.

- А я перевірю зерно для годування: кукурудзяне, соняшникове, пшеничне.

В цей час діти будують вольєр за поданою схемою.

Лікар до медсестри:

- Яно, робимо щеплення бегемотові, жирафу та птахам. А білочці й зайчикові не робимо. (*Починають робити щеплення*).

Доглядач *телефонує* лікареві.

- У качечки хворе крильце. Вона часто крякає, б'є лапками по воді.
- Зараз буду, ось тільки щеплення закінчимо. (*Підходить до качечки*). Як же качечка поранилася? Бачу, вольєри справні, гострих предметів немає.

- Мабуть, надто сильно била крильцями по воді.
- Яно, давай швиденько йод, перев'яжемо крильце. Погодуйте птахів, а ми повертаємося до кабінету, бо ще маємо багато роботи.

Дослідники. Віко, ти все перевірила?

- Так. Вітаміну А більше у червоній та жовтій добавках.
- Ще нам треба перевірити нові суміші для тварин: як вони розчиняються у воді. *(Перевіряють)*. Рекомендуємо: ромашкову, трояндову, барвінкову. *(Перевіряють воду у бегемота, визначають зріст та вагу тварин, записують дані)*.

Інженер та директор. Ваші працівники дотримуються правил безпеки.

Вони відповідально ставляться до роботи.

- Я оголошую «День відкритих дверей».

Екскурсовод проводить екскурсію, гра триває.

